

HOLOCAUST PŘED SOUDEM – PADESÁT LET OD SKONČENÍ TRESTNÍHO PROCESU S ADOLFEM EICHMANNEM V IZRAELI¹

David Kohout

Úvod

Dne 21. května 1962 rozhodl pětičlenný senát Nejvyššího soudu státu Izrael² o potvrzení rozsudku Okresního soudu v Jeruzalémě³ v trestní věci „Vrchní státní zástupce proti Adolfu Eichmannovi“⁴, kterým byl Adolf Eichmann shledán vinným ve všech patnácti bodech obžaloby. Skončil tak proces, který je z mnoha perspektiv možno hodnotit jako jeden z nejmimořádnějších soudních příběhů v historii lidstva, a to jak s ohledem na průběh řízení samotného, tak především na jeho předmět, kterým byl holocaust jakožto nejrozsáhlejší organizovaná genocida v dějinách lidstva. V postavě Adolfa Eichmanna je pak možno spatřovat jednoho z ústředních organizátorů masového vyvraždování Židů a podílníků na této tragické kapitole moderní historie.

Zmíněný proces upoutal mimořádnou pozornost nejen právníků, ale i novinářů, historiků, sociologů, filozofů a psychologů, popř. vědců pohybujících se na pomezí všech těchto oborů. Bylo tomu tak zejména proto, že v souvztažnosti s fenoménem holocaustu s sebou přinesl velmi komplexní otázky z celé řady humanitních věd, které do té doby nebyly ve svých vzájemných vazbách zkoumány, a to ani v rámci poválečných procesů, které se s nacistickými zločinci spoluodpovědnými za zločiny holocaustu odehrály jak na mezinárodní úrovni⁵, tak na úrovni národní⁶. V těchto zmíněných předchozích procesech holocaust buď představoval pouze jeden z žalobních bodů, nebo byla zkoumána pouze jeho určitá výše (např. vyvraždování židovského, popř. i dalšího obyvatelstva v operačních oblastech tzv. Einsatzgruppen, fungování tábora v Osvětimi apod.). V případě procesu s Adolfem Eichmannem však byla pozornost poprvé v dějinách upřena k holocaustu jako takovému (tj. holocaust představoval hlavní předmět žaloby) a vzhledem k ústřední pozici Adolfa Eichmanna v jeho realizaci mohl být zkoumán jako celek.

Jak někteří komentátoři tohoto procesu uvádějí, jako podstatnou skutečnost je navíc nutno vnímat to, že se celý proces odehrával v Izraeli jakožto státu, který své právo na existenci ve výrazné míře spojoval právě s osudy Židů v Evropě během druhé světové války. Proces tak (s větší či menší legitimitou a vhodností takového přístupu) mohl být rovněž prostředkem, jak prezentovat některé ideály mladého židovského státu. Těmto (převážně mimoprávním) aspektům celého procesu bude věnována jedna z následujících kapitol této stati.

Význam soudního řízení, které se v Izraeli na začátku šedesátých let dvacátého století s Adolfem Eichmannem odehrálo, však není ohraničen pouze na tuto oblast. Proces je možno vnímat rovněž jako přelomový z pohledu mnoha institutů mezinárodního práva, popř. mezinárodního trestního práva. Výrazně je tak spojován zejména s oživením institutu

tzv. univerzální jurisdikce, v jeho rámci ovšem došlo i k aplikaci mnoha dalších principů, které vznikly, popř. byly poprvé výrazně konstatovány v procesu s hlavními nacistickými zločinci v Norimberku (tzv. norimberské principy), a Eichmannův proces je tak vnímán v tomto smyslu jako jakýsi korektiv či potomek norimberského tribunálu. Jak bude naznačeno dále, tyto principy se staly stěžejními pro oblast mezinárodního trestního práva, ale zdaleka ne všechny státy je přímo recipovaly do svých národních právních řádů v takové míře, jak to učinil izraelský stát. Již těsně po svém vzniku (samostatnost Izraele byla vyhlášena 14. 5. 1948)⁷ transponoval Izrael tyto principy (normy s trestněprávní povahou) jen s minimálními formulačními odchylkami do svého právního řádu a ty se tak staly hmotněprávním základem pro trestní procesy s bývalými nacistickými zločinci. Stěžejní část tohoto článku bude věnována právě této úpravě v kontextu procesu s Adolfem Eichmannem.

V neposlední řadě bude věnován prostor také odkazu tohoto procesu pro další stíhání nacistických zločinců v některých dalších státech. Na to bude rovněž poukázáno v kapitole zaměřené na nástin těchto souvislostí především ve vztahu k Západnímu Německu a Rakousku.

Adolf Eichmann a holocaust

Adolf Eichmann⁸ se narodil 19. března 1906 v Solingenu v Porúří, posléze se s rodinou přestěhoval do rakouského Lince, kde žil až do roku 1933 a kdy se již jako člen rakouské *Nationalsozialistische Deutsche Arbeitspartei* (NSDAP) přesunul do Německa. Zde působil až do anšlusu Rakouska jako pracovník *Sicherheitsdienstu* (SD), v dané době ještě méně významné kontrarozvědčné služby, zaměřené proti vnitřním zdrojům ohrožení nacistické moci (nejprve byl Eichmann pověřen mapováním aktivit svobodných zednářů, posléze mu byla svěřena agenda sledování židovských, zejména sionisticky zaměřených organizací ve třetí říši). Po připojení Rakouska k třetí říši se Eichmann přesunul do Vídně a zde byl pověřen zřízením Úřadu pro židovské vystěhovalectví (*Amt für jüdische Auswanderung*), skrze nějž dosáhl prostřednictvím různých forem nátlaku, popř. přímého teroru celkového počtu více než 100 000 vystěhovaných příslušníků rakouské židovské komunity mimo hranice třetí říše. Po zřízení Protektorátu Čechy a Morava byl pod Eichmannovým vedením zřízen v Praze totožný úřad pro protektorátní území a následně byl s podobným úkolem převelen do Berlína.

Tento postup cílené represe a podněcování k emigraci je možno vnímat jako charakteristickou až stěžejní součást nacistického přístupu k židovské politice, která byla ve svých počátcích pojímána velice utilitárně s důrazem na ekonomickou perspektivu.⁹ Strategie represe, kterou Eichmann již od svého působení ve Vídni implementoval, tak nebyla pouze projevem čistě antisemitských tendencí nacistů či národa jako celku, ale měla i své ryze prakticky pojímané důvody.

Pro lepší pochopení celé počáteční nacistické politiky vůči Židům, jíž byl Eichmann přímou součástí jako její vykonavatel, je vhodné poukázat na úvahu izraelského historika J. Bauera, který se táže: „[...] jak se nacistickému režimu podařilo přetvořit národ, který ještě roku 1932, a dokonce i počátkem roku 1933 odmítal dát Hitlerově straně parlamentní většinu a jehož antisemitismus byl mírnější než u některých jiných evropských národů, do národa, který podporoval vraždění?“ Jeho odpověď je následující: „[Götz Aly,¹⁰ německý historik – pozn. aut.] nabízí možnost, že režim obyvatelstvo uplácel. Pomocí

deficitního rozpočtu (nacisté přejali keynesiánství bez Keynesa) a díky tomu, že německé hospodářství se ještě před nástupem nacistů k moci začalo pozvedat z hluboké krize, se jim podařilo radikálně snížit nezaměstnanost. Povedlo se jim obnovit průmyslovou výrobu a stabilizovat mzdy. [...] Deficitní rozpočty pochopitelně šly na účet devizových rezerv. Daně zasáhly především vyšší třídy, což zvýšilo lidovou podporu režimu. Ale i tato politika dosáhla hranice, za níž již nemohla manévrovat, a koncem třicátých let již znovu hrozilo Německu vážné nebezpečí inflace. Pokračovat v politice uplácení – a souběžně s tím pokračovat ve znovuvyzbrojování – umožnilo oloupení Židů. Tato loupež v posledním předválečném roce vynesla pět až devět procent státního rozpočtu, a to bylo rozhodující. Pokračovat dál by bylo možné pouze dobovačnou válečnou politikou rabování dobytých území, a především olupováním Židů, kteří na nich žili. [...] Zdá se tedy, že Aly vysvětluje holocaust loupeží: Jakmile byli Židé připraveni o majetek, byli už zbyteční, a to zavedlo příčinu k jejich vyvražďování [...].¹¹

Nad tento rámeček je nutno zmínit, že začátkem války začala tendence nucení židovského obyvatelstva k emigraci (a tím i ke ztrátě většiny majetku) narážet mezi nacisty, popř. na spojenci ovládaných územích, také na objektivní limity pro možnost přesídlování velkých skupin osob (vedle toho je třeba upozornit rovněž na kvóty, které např. pro židovské přistěhovalce do Palestiny stanovovala britská mandátní správa). Postupně tak i ve spojitosti s tzv. totální válkou na Východě došlo k odklonu od strategie proemigrační, popř. strategie nuceného přesídlování, ke strategii likvidační.¹²

Přestože není zcela zřejmé, kdy nastal jednoznačný příklon k této strategii, je zřejmé, že již od počátku tažení proti Sovětskému svazu byly v týlech útočných svazů zformovány tzv. *Einsatzgruppen* (jednotky určené ve spolupráci s dalšími složkami k likvidaci především „židobolševické inteligence“, v praxi však k neselektivní likvidaci židovského nebo jinak rasově, politicky či národnostně určeného obyvatelstva – např. Romů, Bělorusů apod.). Ve vztahu k Eichmannovi je známo, že alespoň v jednom případě v rámci inspekční cesty na Východ osobně přihlížel takovýmto hromadným popravám, měl o nich znalost a byl za ně spoluodpovědný, jak posléze konstatoval jeruzalémský soud (ač k této kapitole holocaustu není zcela jasné, zda měl Eichmann ve vztahu k mobilním vraždicím komandům nějaké rozkazovací pravomoci).¹³

Ve vztahu k Adolfu Eichmannovi byla, a je proto jako klíčová pro další jeho působení v realizaci tzv. konečného řešení židovské otázky obecně chápána jeho účast na konferenci ve Wannsee u Berlína dne 20. ledna 1942, na níž byl zástupcům dotčených říšských úřadů Heydrichem oznámen Hitlerův rozkaz o systematické likvidaci veškerého židovského obyvatelstva. Do tohoto okamžiku bylo Eichmannovi „známo, že se vraždí Židé, aby se ‚udělalo místo‘ pro Židy přijíždějící z říše [za deportaci říšských Židů byl Eichmann do doby konference ve Wannsee prokazatelně zodpovědný – pozn. aut.], tyto masakry však představovaly místní iniciativu. Berlín k nim možná vydal podnět i souhlas, nijak ale nesoúvisely s komplexním plánem genocidy a neměly nic společného s Eichmannovým úřadem. Teprve až na konferenci ve Wannsee se Eichmann zapojil do rozsáhlé genocidy sahající od Lamanšského průlivu až k Visle.“¹⁴

Eichmannova činnost se tudíž tehdy zcela obrátila směrem k naplnění tohoto cíle, a jak se vyvíjela válka, postupně se rozšiřoval a následně opět smršťoval prostor, na kterém Eichmann mohl své aktivity realizovat. Přestože míra samostatnosti, s jakou mohl na jednotlivých nacisty obsazených územích působit, byla pravděpodobně značně různorodá

a závislá i na politických vztazích mezi nacisty samotnými (ať již mezi jednotlivci, či mezi jednotlivými úřady jako celky), je možno konstatovat, že stopy jeho činnosti je možné odhalit de facto na všech nacisty okupovaných územích.¹⁵ Nejvýrazněji se pak jeho činnost projevila patrně v Maďarsku; zde se po jeho obsazení německými vojsky v roce 1944 osobně zasadil o implementaci rozsáhlého plánu deportací maďarských Židů do Osvětimi-Březinky a za tímto účelem se osobně přesunul do Budapešti, kde spolu se svými podřízenými vytvořil tzv. *Kommando Eichmann*, starající se o zjištění, internaci a následně deportaci židovských osob z Maďarska do Osvětimi.¹⁶ Celkově činnost Eichmanna jakožto vedoucího referátu IV B 4 RSHA¹⁷ shrnuje von Lang tak, že „*Eichmann organizoval transporty do vyhlazovacích táborů, nechal vypracovat plány transportací a staral se o „dostatečné vytížení“ plynových komor*“.¹⁸

Po válce byl Eichmann krátce internován v zajateckém táboře, ale vzhledem k tomu, že jeho podíl na zločinech byl poprvé výrazněji zmiňován až během norimberského procesu¹⁹, nebyla na něj upírána spojenecká pozornost a podařilo se mu uprchnout.²⁰ „*Na počátku roku 1950 se mu podařilo navázat kontakt s tajnou organizací veteránů SS ODESSA (Organisation des ehemaligen SS-Angehörigen) a v létě téhož roku jej propašovali skrze Rakousko do Itálie*“.²¹ Posléze dokázal odcestovat do Argentiny a zde se k němu po dvou letech připojila i jeho manželka s dětmi.

Koncem padesátých let byl však s přispěním hesenského vrchního zástupce dr. Fritze Bauera²² a jeho kontaktů v Argentině vypátrán. Po prošetření této stopy bylo zformováno zvláštní komando agentů izraelské tajné služby (*Mossad*), které Eichmanna na předměstí Buenos Aires v rámci tajné operace zajistilo a v utajení dopravilo do Izraele – zde jej předalo orgánům činným v trestním řízení a Eichmann byl vzat rozhodnutím soudu do vazby.²³

Zajištění Adolfa Eichmanna v Argentině a jeho reflexe v mezinárodním právu

Dne 23. května 1960 vystoupil premiér Izraele David Ben Gurion před Knessetem s projevem, že Adolf Eichmann je ve vazbě v Izraeli a bude postaven před tamější soudy, aby se zpovídal ze svých zločinů proti Židům během druhé světové války. Uvedl, že byl zadržen agenty izraelské tajné služby, neuvedl však, za jakých okolností a kde se tak stalo.²⁴ Teprve po několika dnech americký magazín *Times* přinesl zprávu, že Eichmann byl zadržen v Argentině izraelskými agenty. Tím začal v diplomaticko-právní rovině první rozpor v celém případě.

Argentinské ministerstvo spravedlnosti zaslalo prostřednictvím izraelské ambasády v Buenos Aires Izraeli oficiální nótu, v níž žádalo vysvětlení dané události. Na tuto nótu reagoval Izrael prostřednictvím dopisu premiéra Ben Guriona prezidentovi Argentinské republiky Arturu Frondizimu dne 3. června 1960.²⁵ V dopise bylo mimo jiné uvedeno, že akce byla provedena „dobrovolníky“, kteří nespádali pod kontrolu izraelské vlády, jež neměla o celé akci předchozí znalost až do okamžiku, kdy byl Eichmann předán bezpečnostním složkám na výsostném území Izraele. Současně dopis odkazoval na historické významy a nezpochybnitelnou „*transcendentální morální sílu*“ izraelské motivace postavit Eichmanna před izraelské soudy. Závěrem dopisu byla vyjádřena naděje v pokračování přátelských vztahů obou států.

Z textu zmiňovaného v dopisu je patrné, že Izrael otevřeně nepřipouštěl, že by se dopustil porušení mezinárodního práva. Na druhou stranu nevyučoval, že „dobrovolní-

ci“ se mohli dopustit porušení národního práva Argentiny, a to zejména ve smyslu jejích trestněprávních předpisů.²⁶ V tomto směru bylo totiž od samého počátku nepochybné, že Eichmann byl v Buenos Aires zadržen násilím osobami, které k tomu neměly na území Argentiny jakékoliv veřejnoprávní oprávnění a že se tak jednalo o projev protiprávního násilného aktu (jelikož na území Argentiny může legálně použít sílu pouze oficiální veřejný orgán jednající jménem státu v rámci výkonu veřejné moci); přestože následně Eichmann (ještě v době, kdy byl zadržován v Argentině) podepsal prohlášení, že se dobrovolně vydává k trestnímu stíhání do Izraele, kde bude postaven před soud, lze vyslovit výrazné pochybnosti o tom, že by takovýto souhlas, vyjádřený pod tlakem okolností a podáváním sedativy, mohl mít jakoukoliv právní relevanci.²⁷ Argentina proti Izraeli zcela pochopitelně v nastalé diplomatické roztržce argumentovala tím, že „Eichmannův únos“ je porušením mezinárodního práva, za což je Izrael odpovědný.

S ohledem na fakta, která jsou k celému případu dnes již známa, je skutečně možno se domnívat, že se Izrael dopustil mezinárodněprávního deliktu. Eichmann byl dle později zveřejněných svědectví přímých účastníků (tj. osob přímo se podílejících na jeho zadržení v Argentině) unesen agenty oficiální izraelské tajné služby, kteří k provedení akce dostali přímé svolení předsedy vlády Ben Guriona.²⁸

Podle nauky mezinárodního práva veřejného je možno za delikt v mezinárodním právu spatřovat jakýkoliv mezinárodně protiprávní úkon, v jehož důsledku vzniká odpovědnostní vztah mezi poškozeným subjektem (obvykle v tradičním mezinárodním právu jedním státem) a delikventem (druhým státem).²⁹ Aby došlo ke vzniku odpovědnostního vztahu mezi státy, musí dle J. Malenovského dojít ke splnění dvou podmínek, podmínky objektivní (porušení normy mající základ v mezinárodním právu – tj. nikoliv pouze např. trestněprávní normy národního práva, jak také argumentoval Ben Gurion) a podmínky subjektivní (přičitatelnost takového porušení jednání konkrétního subjektu mezinárodního práva).³⁰

Z hlediska objektivního prvku je tak třeba identifikovat případné právní normy mezinárodního práva, které mohly být akcí izraelských agentů na území Argentiny porušeny. Z tohoto pohledu je možno v celé akci spatřovat především porušení jedné ze základních zásad celého mezinárodního společenství, kterou je zásada svrchovanosti států nad jejich územím, resp. komplementární (a z druhého úhlu pohledu nazíraná) zásada nevměšování se do vnitřních záležitostí jiných států. Jak uvádějí Č. Čepelka a P. Šturma, zásada suverenity tak vyjadřuje, že „*vymezený územní prostor stát výlučně mocensky ovládá, tedy uplatňuje na něm svoji územní suverenitu. [...] V zásadě jen územní suverén vykonává vůči všemu obyvatelstvu a věcem na tomto svém teritoriu územní výsost [...], má tudíž v těchto oblastech svého působení monopol, čímž z této činnosti znovu vylučuje každý jiný stát.*“³¹ Jakožto zcela esenciální zásada mezinárodního veřejného práva byl tento princip také zakotven mezi uvozující ustanovení Charty OSN (čl. 2 odst. 1).

Akce veřejnoprávního charakteru (Eichmannovo zadržení), kterou provedly orgány, popř. osoby jednající za jeden stát na území státu druhého, aniž by o tomto měl územní suverén předchozí vědomí a vyjádřil by s takovou akcí svůj předběžný a výslovný souhlas³², je proto nutno chápat jako porušení této zásady a jako okolnost splňující předpoklady zmiňovaného objektivního prvku deliktu. To ostatně konstatují i zahraniční autoři, kteří se těmito otázkám Eichmannova procesu věnovali.³³

Přičitatelnost tohoto jednání Izraeli (subjektivní prvek delikttní odpovědnosti v mezinárodním právu) je dovoditelná ze skutečnosti, že (jak bylo ve stručnosti konstatováno již výše) akce byla provedena členy izraelské tajné služby a byla předem, jak vyšlo ovšem až později najevo, nade vši pochybnost, schválena předsedou vlády státu Izrael. Přesto i v případě, že by Ben Gurion takový souhlas předem nedal, byla by akce státních agentů Izraeli přičitatelná, a to vzhledem k poměrně široké koncepci přičitatelnosti jednání státních orgánů tomuto státu (i v případě jednání *ultra vires*). J. Malenovský např. tvrdí, že „*orgán zahrnuje všechny osoby, které skutečně vykonávají státní moc, ať už na základě vnitrostátního práva, nebo pouze fakticky (orgány de facto)*. Rozumějí se jimi nejen orgány činné v oblasti mezinárodních styků, ale působící na všech stupních horizontální výstavby státní moci [...], stejně jako orgány na všech stupních vertikální výstavby této moci – územní [...] i funkční (běžní policisté či celníci). [...] Státu se zásadně přičítá i chování jeho orgánů, které překročily své kompetence nebo jednaly v rozporu se služebními pokyny. [...] Státu se zásadně nepřičte chování soukromých osob“.³⁴

Poslední věta právě uvedeně citace potvrzuje, že akce „dobrovolníků“ by skutečně v tradičním mezinárodním právu nebyla přičitatelná Izraeli jakožto státnímu subjektu. Skutečností však bylo, že akce izraelského komanda je plně zahrnutelná pod akt státní moci tak, jak byl vymezen J. Malenovským výše, a Izrael tak za ni byl plně odpovědný. Byť lehce časově nad rámec tohoto výkladu, vedeného k tehdy aktuálnímu roku 1960, je možno upozornit také na rozsudek Mezinárodního soudního dvora ve věci „diplomatického a konzulárního personálu USA v Teheránu“, vynesený až v roce 1980. Zde Mezinárodní soudní dvůr shledal, že ač šlo o akci soukromých osob, stát se i za takovou akci stává z pohledu mezinárodního práva odpovědným, pokud ji následně schválí a podporuje a zejména pokud udržuje protiprávní stav, který byl takovou akci případně vytvořen (v daném rozhodovaném sporu šlo o zadržení členů diplomatické mise USA v Íránu). Ve vztahu k únosu Adolfa Eichmanna lze tudíž analogicky argumentovat, že jestliže Izrael nereflaktoval na prvotní požadavky Argentiny na vydání Eichmanna zpět, minimálně tak „udržoval“ vzniklý protiprávní stav způsobený soukromými osobami (přestože ve skutečnosti se jednalo skutečně o státní agenty jednající z přímého pověření).³⁵

V tomto smyslu celý incident vnímala také Argentinská republika, která celou věc předložila před Radu bezpečnosti OSN na základě článku 34 Charty OSN³⁶, jelikož v daném jednání spatřovala porušení svých suverénních práv a ohrožení světového míru a bezpečnosti.

Zástupkyně Izraele před OSN a pozdější předsedkyně vlády Golda Meirová ve svém vystoupení přes vše výše uvedené zopakovala v obsáhlejší podobě argumenty obsažené v dřívějším dopise Ben Guriona ze dne 3. června 1960. Opět bylo ze strany Izraele tvrzeno, že se jednalo o akci dobrovolníků, za jejichž aktivity není možno přičítat žádnou odpovědnost státu jako takovému, který nemínil státní suverenitu Argentiny narušit.

Rada bezpečnosti přesto k celé záležitosti vydala dne 23. června 1960 rezoluci č. 138 (1960), pro niž hlasovalo 8 států zastoupených v Radě bezpečnosti, dva státy se zdržely (Sovětský svaz a Polsko) a Argentina, tou dobou zastoupená v Radě bezpečnosti jako volený člen, se na hlasování vůbec nepodílela.

Znění rezoluce bylo velmi stručné (preambule a tři články) a vůči Izraeli velmi benevolentní. Rezoluce uváděla, že „opakování“ obdobných případů by do budoucna mohlo skutečně představovat ohrožení mezinárodního míru a bezpečnosti, a Izrael byl vyzván

k poskytnutí kompenzace Argentině.³⁷ Z tohoto je patrné, že dle Rady bezpečnosti k porušení mezinárodního práva skutečně došlo, vůči Izraeli však nebyly ukládány žádné konkrétní sankce. Rezoluce naopak stipulovala, že Eichmann má být za své činy postaven před soud a že rezoluce nemá být v žádném směru interpretována jako schvalování zločinů, z nichž je Eichmann viněn. Čl. 3 uvedené rezoluce vyjádřil naději, že oba dotčené státy „budou nadále pokračovat v tradičně přátelských vztazích“.

Na mezinárodní scéně byla celá roztržka zahlazena tím, že izraelský velvyslanec v Argentině byl vypovězen ze země jakožto osoba *non grata*. Lord Russell v tomto kroku spatřuje poskytnutí kompenzace, které bylo žádáno ve znění rezoluce Rady bezpečnosti³⁸, navíc následně Izrael a Argentina vydaly k celé záležitosti společné komuniké, v němž považovaly celý případ na mezinárodní scéně za uzavřený a projevily vůli pokračovat ve svých kvalitních mezistátních vztazích.

Z pohledu mezinárodního práva je uvedená rezoluce nejlepším dokladem toho, že jednání Izraele v Eichmannově případě (tj. únos osob podezřelých ze spáchání závažných zločinů z území jednoho suverénního státu pro účely jejich postavení před soud ve státě jiném) není možno považovat za jednání standardní, jednání mezinárodním právem dovolené, či snad jako precedent ve smyslu obyčejového mezinárodního práva, a námitky Argentiny proto byly zcela případné.^{39,40} O tom svědčí i tvrzení samotné G. Meirové, jež bylo předneseno během jejího vystoupení před Radou bezpečnosti – Meirová upozorňovala na naprostou mimořádnost celé situace a ojedinělý význam postavy Adolfa Eichmanna pro moderní dějiny Židů. Meirová tak signalizovala, že ani Izrael nemá vůli se k této praxi únosů osob v budoucnosti uchýlovat znovu a že jde o jednání mimo rámec běžných mezinárodních vztahů.

Celkově vzato, již tato úvodní rovina Eichmannova případu signalizuje jeho rozporuplnost a mnohost názorů na proces, který ještě ani nezačal. Jedná se o rozpory mezi čistou legalitou, utilitárností v právu a smyslem pro vyšší spravedlnost. Jak výše nastíněný průběh diplomatického sporu mezi Izraelem a Argentinou ukázal, ani jedna z těchto kategorií není v reálném světě absolutní a nezpochybnitelná. V reálné praxi mezinárodního společenství to spíše poukazuje na slabost tohoto společenství reagovat na porušení základních norem mezinárodního práva. Na druhou stranu je však taktéž nutno cítit, že v diskutovaném případě Adolfa Eichmanna bylo mezinárodním společenstvím vnímáno, že Izrael má určité vyšší morální právo podřídit Eichmanna své jurisdikci, které (na rozdíl od způsobu Eichmannova zajištění) nebylo oficiální cestou ze strany ostatních států nikdy přímo zpochybnováno.

Domnívám se tudíž, že i způsob zahlazení celého diplomaticko-právního sporu odpovídá tomuto závěru, kdy z důvodů citlivosti celé kauzy, spojené s událostmi holocaustu, ustoupily ostatní státy nezpochybnitelnému morálnímu (byť v puritánsky legalistickém nahlížení možná naopak zdánlivě pochybnému) právu státu Izrael předvést Eichmanna před své soudy. Celkově tuto rozporuplnou situaci velmi přesně vystihuje N. N. Kittrie, který uvádí: „*Přestože to [právo soudit Eichmanna – pozn. aut.] nebylo mezinárodně zpochybněno, stále zde zůstává pachut' spravedlnosti dosažené protiprávním aktem. [...] Někteří však trvají na tom, že únos byl ospravedlněn povahou a rozsahem zločinů, z nichž byl [Eichmann] podezřelý [...], a že v některých extrémních případech musí přísné standardy mezinárodního práva veřejného ustoupit do pozadí ve prospěch práva a morálky*“.⁴¹

Sociologické, politologické, filozofické a historické aspekty procesu s Adolfem Eichmannem

Zajištění Adolfa Eichmanna, jeho únos do Izraele a oznámení Davida Ben Guriona o připravenosti státu Izrael soudit tohoto člověka podezřelého z podílnictví na zavraždění přibližně šesti milionů Židů však vzbudily i mnohem širší spektrum reakcí na mezinárodní scéně než pouze ty reakce, které byly diskutovány v předchozí kapitole. Obdobně tomu bylo i uvnitř Izraele a bez překvapení je, že to hluboce zapůsobilo rovněž v Německu (zejména ve Spolkové republice Německo).

První reakce směřovaly především k otázce, kdo má Eichmanna soudit (resp. kde má být postaven před soud). Jak již bylo poukázáno v předchozí kapitole, žádný stát ani OSN nevznesly požadavek na vydání Eichmanna k trestnímu stíhání mimo Izrael (přes počáteční ohrazení se tak neučinila ani Argentina a ani v citované rezoluci Rady bezpečnosti nebylo nic v tomto směru uvedeno).⁴² Veškeré tyto debaty je tak s dnešním odstupem možné vnímat jako akademické, přesto však zajímavé a hodné alespoň krátké zmínky.

Jak upozorňuje I. Deutschkronová, Eichmann nebyl pro mnoho osob v západním světě ani patnáct let po skončení války příliš známou osobou.⁴³ Je proto logické, že první reakce přinášela především média, která si uvědomovala mimořádnost situace ve vztahu k historickým kořenům holocaustu a možná také k aktuální politické situaci. Velmi překvapivé je, že veskrze pozitivní ohlasy a plnou podporu získával Izrael, pokud jde o jeho záměry postavit Eichmanna před izraelské soudy, v tisku v zemích Latinské Ameriky. Příkladem brazilský deník „Diario de noticias“ uveřejnil dne 7. července 1960 článek, který mimo jiné uvádí: „*Eichmannův proces bude pokračováním norimberských procesů a nic by od něj nemělo Izraelce odradit. [...] Možná to přiměje brazilskou vládu podniknout okamžité kroky proti zločincům, kteří zde pobývají. Pokud neví, kam s nimi, měla by je vydat do Izraele*“.⁴⁴ Podobné reakce je možno zaznamenat i v dalších zemích tohoto regionu. V Západním Německu se obdobně vyjádřil např. „Berliner Morgenpost“ dne 21. května 1960: „*Pokud je na světě soudce s právem vyřknout spravedlnost nad Eichmannem, pak je to židovský národ*“.⁴⁵ „Frankfurter Allgemeine Zeitung“ pak ve svém článku ze dne 27. května 1960 patrně velmi přesně vyjadřuje, s jakým pocitem viny a zostuzení většinová německá společnost proces přijímala: „*Nemůžeme zpochybňovat izraelské orgány, které dokázaly Eichmanna zadržet, můžeme leda zpochybňovat metodu zadržení. Ale nemáme žádné právo, abychom se touto věcí tak legalisticky zabývali. Koneckonců by to posloužilo toliko pouze uklidnění našeho vlastního svědomí. Někdo, kdo se brutálně postavil nad veškeré právo a vzepřel se veškerým zákonům, které nám dává příroda, nemá dle našeho soudu právo na žádnou solidaritu. My, v zemi, která nebyla schopna Eichmanna přivést před soud, bychom nyní měli mít plnou důvěru v izraelskou jurisdikci: Přinese to spravedlnost, nikoliv odplatu*“.⁴⁶

Na druhou stranu se v německém tisku objevily i protichůdné názory. Např. ve „Frankfurter Rundschau“ ze dne 11. června 1960 se naopak uvádí, že Eichmann, který páchal své zločiny jménem německého národa, patří před německé soudy a Spolková republika Německo by měla udělat vše pro to, aby jeho i jeho komplice postavila před své soudy.⁴⁷ 25. června 1960 se v listu „Stern“ objevil článek, který obdobně nezpochybňoval morální oprávněnost Eichmannova zadržení, ale zároveň vyjadřoval obavu, že „*by proces v Izraeli neposloužil pravdě, nýbrž by byl Izraelci pouze zneužit k politickým účelům*“.⁴⁸ Podobné

obavy pak akcentoval i článek v deníku „Die Zeit“ ze dne 17. června 1960. Na rozdíl od výše citované statě z „Frankfurter Rundschau“ se vyslovoval pro zřízení mezinárodního tribunálu tak, „*aby se na soudním procesu s Eichmannem podílely všechny národy, a nikoliv jen ta část židovského národa, která dnes žije v Izraeli, nýbrž k němu i všechny další národy, které byly dotčeny holocaustem, také Němci, jejichž jménem jej Eichmann organizoval*“.⁴⁹

K tomuto tématu se však vyjadřovaly i přední osobnosti. P. Krausem je citován např. známý filozof Karl Jaspers, který se vyjádřil tak, že přestože si je vědom rozporu mezi touto svou „*fantazii*“ a reálnou situací, domnívá se, že v ideálním případě by měl být Eichmann postaven před mezinárodní tribunál (popř. „*tribunál lidstva*“), popř. by bylo možné, aby izraelský soud provedl veškeré dokazování a zjištění skutkového stavu (neboť i blízkost svědků a taktéž listinných důkazů z archivu „Jad Vašem“ byla z izraelské strany chápána jako výhoda a důvod pro uspořádání procesu v Izraeli), ale o vině a trestu by posléze rozhodovala nezávislá instance, která by zastupovala lidstvo.⁵⁰

Celkově tak v této debatě rezonovalo více možností, jak v Eichmannově případě postupovat. Žádný z těchto přístupů však nezpochybňoval morální spravedlnost postavit Eichmanna před (nějaký) soudní orgán. Zdá se, že celá tato diskuse velmi dobře odrážela fakt, že v případě zločinů podle mezinárodního práva⁵¹ bylo a je možno se setkat s mnoha přístupy, jak osoby podezřelé ze spáchání těchto zločinů přivést před jejich soudce, a všechny tyto přístupy, které byly diskutovány i v případě Eichmannově, již našly v historii své uplatnění. Jurisdikce mezinárodního společenství byla uplatněna v případě nacistických zločinců v rámci hlavního norimberského procesu a dalších procesů proběhlých na základě zákona Kontrolní rady č. 10⁵² v západní zóně okupovaného Německa. Vzhledem ke zcela mimořádně vysokému počtu nacistů podezřelých z válečných zločinů, popř. ze zločinů proti lidskosti je však pochopitelné, že velká úloha byla v tomto směru přenechána rovněž národním soudům států, které byly nacisty okupovány (obvykle podle zásady, že obviněný byl souzen před národními soudy toho státu, v němž byly zločiny spáchány).⁵³ V druhé polovině dvacátého století je však možno se setkat také se zcela mimořádnými soudními tělesy, která se nacházela (nachází) na pomezí soudů mezinárodních a národních (tzv. *mixed courts*, obvykle založené na místních soudech a soudcích, ale z důvodů posílení nestrannosti či erudice zpravidla obohacené o mezinárodní prvek, např. o zahraničního člena senátu).^{54, 55}

Přes to všechno se však, jak bylo poukázáno výše, jednalo pouze o akademickou debatu. Rozhodující v Eichmannově případě byla reálná politická vůle Izraele (a minimálně též tacitní souhlas ostatních států s tímto postupem) postavit jej před soud ve svém státě.

Jak jako první poukázala H. Arendtová, jejíž práce „Eichmann v Jeruzalémě: Zpráva o banalitě zla“ je dodnes ve vztahu k celému procesu chápána jako klíčové a uvozující dílo, vůči němuž se další autoři v té či oné míře vymezují nebo se na něj odkazují, Izrael měl přesto patrně skutečně zájem na tom, aby skrze připravovaný proces mohl prezentovat některé ze svých ideálů. Od svého vzniku byl Izrael opakovaně napadán okolními arabskými státy z důvodů politických, náboženských či sociálních (resp. Izrael se sám musel v některých případech uchýlit k aktivní vojenské strategii, ospravedlňované na základě práva na sebeobranu a na preventivní, resp. přesněji tzv. preemptivní zásah [*preemptive strike*], např. v době šestidenní války v roce 1967). Z tohoto důvodu představoval Eichmannův proces pro Ben Guriona výjimečnou příležitost, jak získat větší podporu a solidaritu

pro svůj stát, a to jak ve vztahu k mezinárodnímu společenství navenek, tak uvnitř izraelské židovské populace. G. J. Bass uvádí, že proces měl mezi mladými Židy, kteří neměli osobní zkušenost s holocaustem, „zvýšit sionistickou pýchu“. Proces měl také upozornit na to, jak „nedostatečně reagoval okolní svět na holocaust“. ⁵⁶ H. Arendtová v tomto kontextu rovněž konstatuje, že proces měl v jistém směru působit jako poselství Židům žijícím v diasporách mimo Izrael. ⁵⁷ Proces v této rovině měl upozornit na minulé křivdy vůči Židům v Evropě, měl přinést ucelenou zprávu o tom, co byl holocaust a jakých rozměrů nabyl, ale měl také prezentovat současnou připravenost a schopnost Izraele postavit se za své národní zájmy a za zájmy Židovstva jako takového. Měl demonstrovat, že „židovský národ přestál dvě tisíciletí v exilu“ ⁵⁸ a nyní je schopen pachatele minulých (ale třeba i budoucích) zločinů předvést před své soudce. D. E. Lipstadtová dokonce argumentuje, že v Eichmannově případě je v tomto kontextu možno nalézt předzvěst operací izraelských složek na letišti v Entebbe, ⁵⁹ útoku proti jaderným zařízením v Iráku ⁶⁰ a mnoha dalších případů. ⁶¹

Způsobu, jak to mělo být prezentováno (vedle mediálních prohlášení, která především prostřednictvím Ben Guriona směřovala do světa), také skrze proces samotný, se věnuje mezi dalšími právě i H. Arendtová, která to, jak byly tyto ideály vyjadřovány, spatřovala ve způsobu, jakým byl proces veden ze strany obžaloby. Ve své pasáži věnující se postavě nejvyššího státního zástupce Gideona Hausnera konkrétně uvádí tento postřeh: „Ben Gurion zůstává neviditelným režisérem procesu. Ani jednou se nedostaví k soudnímu stání; v soudní síni hovoří hlasem Gideona Hausnera, který se při tomto zastupování vlády snaží ze všech sil, aby svého pána nezklamal.“ ⁶² Na dalších místech své knihy pak Arendtová odkazuje na momenty, kdy před soudem byla podávána svědecká výpověď pamětníka holocaustu, která přes veškeré vyličení prožitých hrůz neměla ve skutečnosti vůbec žádnou relevanci ve vztahu k osobě obžalovaného ve smyslu konkrétních důkazů o tom, že je mu některé z těchto činů možno osobně přisuzovat (přičemž předmětem soudního řízení by právě mělo být zjištění či posouzení individuální viny obžalovaného). ⁶³ Ostatně potřebu prezentovat fenomén holocaustu v jeho nahé brutalitě a celistvosti přiznává osobně i vrchní žalobce Hausner ve svých pamětech k celému procesu: „Věděl jsem, že potřebujeme víc než jen usvědčení; potřebovali jsme živoucí důkaz nezměrné lidské a národní katastrofy.“ ⁶⁴

Díličím způsobem bychom tak mohli nabýt dojmu, že některé z výhrad zmíněných výše proti snaze Izraele postavit Adolfa Eichmanna před své soudy mohly být oprávněné. Současně je však nutno dodat i to, že byla-li v procesu spatřována zahraničními pozorovateli a komentátory v určitém směru cílená agitace a sebestopagace izraelského státu, pak to bylo pouze na straně žalobců či vrcholných státních představitelů, a nikoliv soudců, kteří se naopak těšili velké vážnosti, maximální morální i právní autoritě a nebyli v nestrannosti výkonu svých pravomocí zpochybňováni. ⁶⁵ Soudci sami pak vyjádřili vůli zabývat se ve svém právním posouzení pouze skutečnostmi, které byly relevantní k osobě obžalovaného. ⁶⁶ Z hlediska kvality právní argumentace i způsobu vypořádání se s rozsáhlým důkazním materiálem (v Jeruzalémě bylo vyslechnuto celkem 101 svědků ⁶⁷ a dalších 16 na dožádání v zahraničí, materiál sebraný dohromady při přípravné fázi řízení měl několik tisíc stran, pouze zápis z Eichmannových policejních výslechů čítá 3 564 stran) ⁶⁸ je možno oba rozsudky naopak považovat i v mezinárodním srovnání za vysoce kvalitní právní akty. ⁶⁹ Rozsudek okresního soudu v prvním stupni (dále ROS), čítající 244 odstavců (207 stran), D. Cesarani dokonce (ze svého pohledu historika se zaměřením na židovské

dějiny) považuje za „jednu z nejlepších historiografických syntéz nacistického pronásledování a hromadného vraždění Židů, jaké v té době vznikly“.⁷⁰

V neposlední řadě je vhodné alespoň dílčím způsobem zmínit rovněž některé „rekonci-lianční“ efekty či momenty usmíření v celém společenském spektru událostí, které s sebou proces přinesl. Nálada, kterou s sebou informace o Eichmannově přítomnosti v izraelské vazební věznicí mezi běžnými Izraelci přinesla, je srovnávána s emocemi, kterými byla palestinská židovská společnost naplněna v době vyhlášení samostatnosti státu Izrael.⁷¹ Proces však především umožnil, aby se začala uzavírat propast, jež byla v izraelské společnosti pocíťována mezi přistěhovalci z Evropy, kteří sami prošli holocaustem, a těmi, kteří do Izraele zamířili již dříve, popř. z jiných zemí nebo se narodili již v Izraeli jako potomci přeživších obětí šoa. Díky Eichmannovi a okolnosti, že hlavním důkazním materiálem (na rozdíl od norimberských procesů) neměly být listinné důkazní prostředky, nýbrž výpovědi svědků, začal být holocaust a zprávy pamětníků otevřeným tématem, jehož společenskou závažnost si začali lidé připouštět. Spolu s mimořádnou účastí médií, která z procesu přinášela zprávy (proces byl např. i živě přenášen v rozhlasu), umožnila tato právní forma (proces) přenést zkušenosti z válečných let alespoň do jisté míry i na ty, kteří je sami neměli.⁷² D. Lipstadtová sice tvrdí, že tento proces uvnitř izraelské společnosti (popř. i jinde ve světě) by možná přišel i bez Eichmannova procesu, byl to však soud s Adolfem Eichmannem, který „vše akceleroval tím, jak vytvořil předpoklady pro to, aby se vnitřní, niterný svět přeživších mohl dostat do obecného povědomí lidí a do jejich paměti“.⁷³

Zrcadlově stejný efekt však překvapivě mohl mít proces rovněž v Německu. I zde byla ve společnosti prohlubeň mezi těmi, jejichž léta života nebyla spojena s dobou nacistické vlády, a těmi, kterým mohla být z některých úhlů pohledu kladena kolektivní vina za události a zločiny s touto érou spojené. I zde nepochybně musela existovat stejná otázka jako v Izraeli: „Jak bylo něco takového možné“? Zatímco izraelská mládež se však v dovětku k této otázce tázala, proč se Židé svému osudu nevzepřeli, byla v Německu tato otázka položena tak, jak bylo možné, že se Němci nechali k něčemu takovému svést, jak bylo možné, že proti zvráceným součástem nacistické ideologie nezasáhli, popř. jak mohou tvrdit, že o většinu zločinů neměli ponětí. Ve skutečnosti tak byl tento popisovaný „syndrom“ obou společností do značné míry totožný, neboť obě nastolené otázky jsou vlastně ve svém obsahu totožné. Proto není překvapivé, že i v Západním Německu byl proces velice silným tématem, a to nejenom v politických kruzích, kde se kancléř Adenauer obával, že proces může ohrozit postupně se zvyšující kredit jeho země na poli mezinárodních vztahů.⁷⁴ I. Deutschchronová, která se recepcí Eichmannova procesu v Západním Německu⁷⁵ podrobně zabývala, soudí, že proces nebývalým způsobem otevřel otázku nacistických zločinů, která do té doby byla ve společnosti jako celku přecházena spíše mlčením. Zásadním způsobem to přispělo k vytvoření nové generace, která již dokázala o tomto historickém problému volně přemýšlet a v jistém směru přičítá Eichmannovu procesu význam i pro kulturní a společenskou revoltu mládeže v rozvolněných letech osmdesátých a devadesátých.

Celkově ve vztazích mezi Západním Německem a Izraelem, resp. dokonce mezi běžnými Němci a Izraelci (oproti předchozím očekáváním) přinesl proces mnoho pozitivního. Posledně citovaná autorka poukazuje na to, že skrze proces byla dána možnost lidem obou národností se setkávat, mnoho německých reportérů bylo oproti svým předpokladům šokováno velmi vřelým přijetím, kterého se jim v Izraeli dostalo, o čemž následně spolu

se zprávami z procesu samého referovali ve svých příspěvcích pro německá média. Němci takto nabývali dojmu, že Izrael je jim zemí otevřenou, a podobným způsobem začalo množství Izraelců opět vnímat své vazby s Německem, odkud oni sami, popř. jejich rodiče do Izraele přišli a které již nemělo s myšlenkami národního socialismu nic společného.^{76, 77}

Naopak v Německé demokratické republice byl proces prezentován především s politickými konotacemi s cílem diskreditovat západoněmecký režim. Vzhledem k tomu, že recepce či zpětná reflexe určitého fenoménu v kolektivním pojetí celé společnosti má za svůj předpoklad především to, že se jedná o svobodnou občanskou společnost (a tyto premisy nebyly ve Východním Německu naplněny), neproběhla tam reflexe Eichmannova procesu ve stejné míře jako v Německu Západním.⁷⁸

V neposlední řadě jako jeden z mimoprávních důsledků procesu je možno také zmínit, že proces proti Eichmannovi podstatně zintenzivnil postup v bádání o holocaustu⁷⁹. Prostřednictvím spolupráce vyšetřovacího týmu s památníkem „Jad Vašem“ v Jeruzalémě bylo shromážděno a roztríděno velké množství materiálů. D. E. Lipstadt také uvádí, že proces způsobil, že se nebývale zvýšil počet vědců, kteří se výzkumu konečného řešení židovské otázky začali věnovat.⁸⁰ Tento proces (pokračující však do jisté míry pochopitelně až dodnes) pravděpodobně vygradoval ve filmovém dokumentu Clauda Lanzmanna z roku 1985 s názvem *Šoa*.

Hlavní právní otázky spojené s procesem

1. Otázky spojené s jurisdikcí izraelských soudů ve vztahu k Adolfu Eichmannovi

Hmotněprávní normou, na jejímž základě byl Adolf Eichmann v Izraeli postaven před soud, byl zákon o potrestání nacistů a nacistických kolaborantů z roku 1950 (dále ZPNNK).⁸¹ Tento zákon v době svého přijetí znamenal projev jednoznačné vůle Izraele nedistancovat se od událostí, které se staly v Evropě během druhé světové války a které výrazným způsobem zapůsobily ve vztahu k zisku samostatné státnosti pro židovský stát.

Zákon samotný je poměrně stručný, ale je v něm jasně seznatelný jeho inspirační zdroj, kterým byla Charta Mezinárodního vojenského tribunálu v Norimberku (dále Charta MVT),⁸² a reflektoval nový vývoj v mezinárodním trestním právu, který byl založen právě Chartou MVT a následnou rozhodovací činností Mezinárodního vojenského tribunálu a dalších spojeneckých orgánů. Na druhou stranu došlo v případě izraelského zákona k posunu v tom směru, že normy, které z mezinárodního práva trestního do národního právního řádu Izraele recipoval, formuloval s výraznějším zaměřením na zločiny, kterých se nacisté dopustili vůči židovskému obyvatelstvu (ačkoliv sekundárně by bylo možné tohoto zákona využít i na jiné případy). Navíc, jak uvádí D. E. Lipstadtova, v okamžiku přijetí zákona se ve skutečnosti spíše počítalo s jeho využitím proti kolaborantům s nacisty (tj. např. proti tzv. kápům/věznům na pozicích vedoucích vězeňských bloků či jednotlivých pracovních komand v koncentračních táborech, případně též s členy tzv. židovských rad, což ovšem bylo velmi citlivé téma⁸³), než že by se reálně mohlo podařit před izraelský soud předvést některého z nacistů přímo zodpovědných za zločiny proti izraelskému národu.⁸⁴ Tomu odpovídají i některá ustanovení ZPNNK, která počítají se vznikem trestní odpovědnosti např. u osob, které se jakožto „osoby na vedoucích pozicích“ ghatt dopustily jednání, při němž neposkytly potřebnou pomoc, vyhrožovaly násilím, ukládaly nucené práce (srov. čl. 4 ZPNNK), popř. u osob, které zneužily tísně pronásledovaných

osob a v této souvislosti získaly např. prospěch materiální nebo se dopustily znásilnění či ublížení na zdraví (čl. 2 ZPNNK), nebo u osob, které osoby pronásledované nacisty vydaly nepřátelské správě (čl. 5).

Je zjevné, že tyto zmiňované kategorie zločinů⁸⁵ skutečně nesměřují primárně proti osobám, které by byly přímo zodpovědné za holocaust z globální perspektivy, jak tomu bylo v Eichmannově případě. Přestože tato ustanovení mohla mít, jak bylo poznamenáno shora, v době přijetí zákona hlavní praktický význam, klíčovou pozici v systematice ZPNNK i v Eichmannově případě zabírají jiná ustanovení, která mají svůj jasný předobraz v Chartě MVT a která mají v mezinárodním trestním právu (a jeho prostřednictvím i v právu národním) své místo i nadále (zejména aktuálně prostřednictvím Charty mezinárodního trestního soudu, ale také národních legislativních aktů).

Těmito zločiny relevantními ve vztahu k Eichmannovi, které jsou v ZPNNK vymezeny v čl. 1, jsou zločiny proti židovskému národu, zločiny proti lidskosti a zločiny válečné. Zločiny proti židovskému národu jsou ve smyslu ZPNNK „*jednání s úmyslem vyhladit židovský národ zcela nebo z části [...] především způsobením závažné fyzické nebo psychické újmy Židům; umístěním Židů do takových životních podmínek, jejichž cílem je jejich fyzická likvidace, uplatňováním opatření, jejichž cílem je předcházet narození mezi Židy, násilné přesuny židovských dětí do jiných národních nebo náboženských skupin, zničení nebo znesvěcení židovských náboženských nebo kulturních majetků nebo hodnot, podněcování k nenávisti vůči Židům*“. Pro účely této skupiny zločinů se Knesset specificky inspiroval v Úmluvě o potlačení a zabránění zločinu genocidia (přijaté na půdě OSN v roce 1948) s tou odchylkou, že na rozdíl od Úmluvy, která používá terminologicky pojmu „členové skupiny“, specificky vztáhl celou situaci k židovskému národu jakožto k tzv. zvláštnímu předmětu⁸⁶ tohoto trestného jednání. Tři z patnácti žalobních bodů proti Eichmannovi byly založeny právě na této skutkové podstatě, která neměla přímý předobraz v Chartě Mezinárodního vojenského tribunálu z roku 1945. Důvodem pro to byla skutečnost, že v roce 1945 byla genocida chápána pouze jako zvláštní (těžší) forma zločinů proti lidskosti, z nichž se teprve na základě zmiňované úmluvy odštěpila její samostatná skutková podstata (pro jejíž naplnění je třeba na straně pachatele kvalifikovaná forma přímého úmyslu [*dolus specialis*], a to zvláštní snaha vyhladit skupinu jako celek nebo alespoň zčásti).⁸⁷

Samotné zločiny proti lidskosti podle ZPNNK byly definovány jako „*jakékoliv z těchto jednání: vražda, vyhlazování, zotročování, vyhladovění nebo deportace a jiná nelidská zacházení spáchaná proti kterékoliv skupině obyvatelstva, stejně jako pronásledování z národnostních, rasových, náboženských nebo politických důvodů*“. Tato formulace již přímo navazovala na Chartu MVT (čl. 6 odst. 2 písm. c) a nebyla zcela specificky zaměřena pouze na židovské oběti. Na tomto ustanovení byla také založena (rozsahem, nikoliv závažností, která byla i z pohledu prokuratury spatřována v první kategorii zločinů) většina obžaloby proti Eichmannovi, když celkem 9 žalobních bodů jej vinilo ze zločinů proti lidskosti (mimo jiné i z toho, že je vinen za deportaci 90 dětí z Lidic do Chelmna [*Kulmhof*], kde byly zavražděny).

Třetí skupinou zločinů podle ZPNNK, ze kterých byl Eichmann obviněn, byly válečné zločiny, jejichž vymezení taktéž našlo vzor v čl. 6 odst. 2 Charty MVT. Jak podává A. Cassese, tato forma protiprávního jednání již vychází z nejstarších zárodků mezinárodněprávních norem, které jsou povahou blízké trestnímu právu, a to zejména ze zvykového

práva a tzv. haagského a ženevského práva.⁸⁸ Tímto jednáním podle ZPNNK i Charty MVT může být v době válečného stavu např. „*vražda, špatné zacházení, deportace na nucené práce [...] zabíjení rukojmích, rabování soukromého nebo veřejného majetku, svévolné ničení měst a obcí, devastace neopodstatněná vojenskou nutností*“. I z těchto zločinů byl Eichmann v jednom bodu obžaloby viněn (ve vztahu k německým Židům, přičemž v tomto směru je sporné, zda je možné o kategorii válečných zločinů hovořit i ve vztahu k osobám zdržujícím se na vlastním území, a to i přesto, že Hitler opakovaně prohlásil, že Židé jsou pro nacistické Německo nepřátelským prvkem, který bude v rámci válečného konfliktu, jež měli Židé sami zapříčinit, vyhlazen). Obdobně nelze ani zcela jednoznačně konstatovat, že tzv. říšští Židé by byli v době holocaustu plnohodnotnými německými občany (měli toliko příslušnost k Říši, jíž „*byli zavázáni za její ochranu*“ jakožto její druhořadí „občané“, neboť plnohodnotné říšské občanství se přiznávalo pouze osobám s „*árijskou či příbuznou krví, jejichž jednání prokazuje, že jsou hodní a způsobilí sloužit německému národu a třetí říši*“)⁸⁹. V tomto smyslu je možno určitě opodstatněn v Eichmannově obžalování i z válečných zločinů skutečně spatřovat.

Poslední druhem zločinu, který byl vůči Eichmannovi v žalobě uváděn, byla „účást v nepřátelských organizacích“ (čl. 3 ZPNNK). Skutková podstata byla vymezena proti každému, kdo „*během období nacistického režimu [...] byl členem nepřátelské organizace nebo držel post nebo vykonával funkci v nepřátelské organizaci [...]*“. Sankcí za tento skutek (členství v nepřátelské organizaci) byl možný trest až do výše sedmi let odnětí svobody. Definice „nepřátelské organizace“ opět odkazovala (tentokrát zcela výslovně) na Mezinárodní vojenský tribunál v Norimberku s tím, že takovou organizací je (mimo jiné) každá z těch, které byly v norimberském rozsudku⁹⁰ označeny za tzv. „zločinecké organizace“ podle čl. 9 Charty MVT (těmi na základě rozsudku MVT byly označeny: vedení nacistické strany, Schutzstaffel – SS, Sicherheitsdienst des Reichsführers SS – SD a Geheimestaatpolizei – gestapo). Eichmann byl viněn z členství v SS, gestapu a SD. Tato kategorie trestného jednání se zdá nejvíce problematická, protože (ač na Norimberk odkazuje), kriminalizuje nikoliv abstraktní právní entitu jako takovou (tj. příslušnou organizaci, u níž však nemůže být tvrzeno, že by v nacistickém státním útvaru měla jakoukoliv konkrétní právní subjektivitu mimo rámec osobních zmocnění, která byla vydávána v rámci hierarchie moci mezi fyzickými osobami jakožto osobami výkonnými), nýbrž z prostého faktu příslušnosti vyvozuje trestní odpovědnost jednotlivce⁹¹. Ani v současném mezinárodním právu nelze nalézt nic obdobného, co by poukazovalo na to, že tato konstrukce, kterou Izrael při transpozici Charty MVT do svého práva zvolil, by byla standardní či odůvodněná – naopak A. Cassese rozhodným způsobem tvrdí, že koncept kolektivní viny je v dnešním mezinárodním právu již zcela nepřijatelný.⁹² Koncept zločinu účasti v nepřátelských organizacích ve svém důsledku nepřihlíží k žádným dalším okolnostem (např. k činnosti, kterou daná osoba v nepřátelské organizaci vyvíjela, zda se v souvislosti s účastí v těchto organizacích dopouštěla některých dalších a přesněji definovaných zločinů, nebo byla pouze jejich prostým, např. zcela neangažovaným členem, bylo-li to však v nacistickém Německu u těchto organizací možné). Přesto, snad s ohledem na závažnost ostatních zločinů pokrytých dalšími body obžaloby, nelze tvrdit, že tento rozpor by výrazněji v procesu samém získal větší pozornost, ať již na straně obhájce, nebo na straně argumentace soudů (srov. také výklad k rozsudku a stanovení trestu, podaný níže).

Hned v úvodu procesu samotného se musel Eichmannův tribunál vypořádat s námitkou, že tato norma, přijatá v roce 1950 (tj. minimálně 5 let poté, co bylo ukončeno jednání, které mohlo dát vzniknout teoretické Eichmannově trestněprávní odpovědnosti), je zjevně retroaktivní a porušuje zásady *nullum crimen, nulla poena sine lege praevia* (podobně i H. Arendtová píše o Eichmannových zločinech v tomto smyslu pouze jako o „zločinech v retrospektivě“).⁹³

Okresní soud se k tomu zevrubně vyjádřil ve své podrobné analýze⁹⁴, která celý ROS uvozuje. Nespolehl se přitom pouze na doktrínu suverenity parlamentu (která se uplatňuje v Izraeli jakožto státu založeném na zásadách common law), jehož akty mají soudy povinnost aplikovat.⁹⁵ Naopak s mnoha odkazy na předchozí soudní precedenty i autory právních knih shledal, že existuje rozdíl mezi tzv. právními normami „retroaktivními“ a právními normami „ex post facto“. Soud citoval rozsudek izraelského Nejvyššího soudu ve věci *Sylvester v. Attorney General*,⁹⁶ v němž bylo odkazováno na W. Blackstona (odst. 7 ROS), který „popisuje ex post facto zákony jako spornou kategorii, pokud mají povahu, že po činu, který sám o sobě je indiferentní, zákonodárce takový čin prohlásí za trestný a osoba, která jej spáchala, je potrestána [...] Potom takový trest musí být zákonitě vnímán jako krutý a nespravedlivý“ [...] Mohou však přijít okamžiky a okolnosti týkající se bezpečnosti státu, nebo dokonce chování individuálních osob, kdy zákony navržené pro běžné situace a běžný stav společnosti nemohou zajistit své cíle a kdy by aplikace práva, tak jak je, byla společensky neúnosná nebo chybná [...] Nelze říct, že čin, ze kterého je odvolatel viněn, by byl indiferentní a že teprve následně by jej poprvé zákonodárce prohlásil za protiprávní. Retrospektivní legislativa tak v tomto případě nevytvořila novou skutkovou podstatu kriminálního činu. [...] Domnívám se proto, že to není v rozporu s principy přirozeného práva nebo elementární ekvity.“

Soudci okresního soudu dále (v odst. 16 až 19 ROS) argumentovali zcela legitimně tím, že již ve starších právních normách (zejména mezinárodního trestního práva) je možno nalézt základ pro kriminalizaci jednání, z něhož byl Eichmann viněn, a ZPNNK tak skutečně nemohl zakládat úpravu, která by pro jakéhokoliv obžalovaného nemohla být (byť v abstraktní rovině) předem předpokládána. Přestože soud nezmiňoval výslovně tzv. Moskevskou deklaraci⁹⁷, v níž jasně zaznělo varování nacistům, že ze strany spojeneckých mocností budou stíháni za své zločiny, našel soud oporu v tzv. haagských konvencích z let 1899 a 1907, které mnohá jednání pokrytá „modernějším“ trestním právem už také zmiňovala (přestože pro ně nestanovovaly sankce, naopak znaly pouze abstraktní rovinu státní odpovědnosti a nestipulovaly odpovědnost jednotlivců). Charta MVT, která by ovšem mohla být také sama napadána pro svou retroaktivitu, byla totiž společně s rozsudkem Mezinárodního vojenského tribunálu v procesu s hlavními nacistickými zločinci prohlášena rezolucí Valného shromáždění OSN č. 95 (1946) za pramen mezinárodního práva obsahující normy, které v mezinárodním právu byly obsaženy již dříve ve zvykové podobě. Na základě této rezoluce, která byla přijata jednomyslně, se proto ve vztahu k normám obsaženým v Chartě MVT i v následném rozsudku vžil pojem „norimberské principy“. Soud také poukázal na Úmluvu o potlačení a zabránění zločinu genocidia, k níž Mezinárodní soudní dvůr podal dne 28. května 1951 posudek, v němž taktéž uváděl, že obsahuje normy mezinárodního obyčejového práva.

Vědomí protiprávnosti a barbarství svého jednání navíc podle jeruzalémského soudu (odst. 7 ROS) demonstrovali sami pachatelé těchto činů, kteří se po obratu v průběhu války

pokoušeli zahladit stopy po svých zločinech (např. spalování pozůstatků osob zavražděných při masových popravách operačními skupinami [*Einsatzgruppen*] – tzv. *Sonderaktion 1005*, zničení archivů RSHA apod.). V neposlední řadě, jak uváděl soud v odst. 27 ROS, je vražda vždy vraždou, a nemusí být tudíž ani nutné pro ni vždy vytvářet zvláštní novou skutkovou podstatu nebo právní předpis. Tento přístup byl ostatně přijat v mnoha dalších zemích (včetně Západního Německa), kde nacističtí zločinci byli ve většině případů souzeni podle práva platného ještě před druhou světovou válkou⁹⁸.

Celkově je možno tuto problematiku uzavřít tak, že jeruzalémský soud (s jehož závěry se odvolací soud zcela ztotožnil) dokázal použití ZPNNK s velkou měrou přesvědčivosti opodstatnit a obhájit. Při komparativním pohledu do Západního Německa a s uvážením všeobecné kritiky, která se týká např. výše trestů ukládaných tamními soudy nacistickým zločincům, je pravděpodobně nutno uvést, že izraelský přístup, který šel cestou přijetí zcela specifického zákona, zaměřeného na potrestání osob zodpovědných za hrůzy druhé světové války, byl legitimní a zvýšil efektivitu postihu. Je tudíž zcela namístě ztotožnit se se závěrem H. Silvingové: „*Námítka, v tom směru, že v době uvedených zločinů neexistovala konkrétní úprava skutkových podstat těchto zločinů, není opodstatněná, protože žádný zdravě uvažující zákonodárce nemohl nikdy předem přemýšlet o takovém zločinu jako o možném*“.⁹⁹

Námítka retroaktivity ZPNNK, kterou vznesla Eichmannova obhajoba, nebyla však jedinou, která byla namířena vůči samotnému oprávnění izraelských soudů Eichmanna soudit. Zpochybnován byl totiž nejen samotný hmotněprávní základ (tj. ZPNNK), ale také nedostatek pravomoci soudů ve vztahu k jednáním (zločinům holocaustu), která se stala ještě před vznikem samostatného státu Izrael.

V tradiční koncepci státu a jeho jurisdikce se to totiž skutečně mohlo jevit jako problematické. Podle V. Lova je možno pojem „jurisdikce“ chápat jako „*termín popisující právní limity státu [...] vytvářet, aplikovat a vynucovat pravidla chování mezi lidmi*“.¹⁰⁰ Souvisí tedy jak s vnitřní normotvorbou, tak také s tím, jak a vůči komu jsou takto vzniklá pravidla chování vynutitelná. Toto má i zřejmé souvislosti s mezinárodněprávními aspekty, neboť stát by měl v tomto pojetí respektovat zásadu, že při stanovení „sféry svého vlivu“ nemůže zasahovat do oprávněných zájmů dalších států a nemůže upravovat vztahy, které nemají s jeho územím či státními příslušníky žádné vazby.

Ve vztahu k výkonu trestněprávní jurisdikce si státy tradičně přiznávaly oprávnění rozhodovat skrze své orgány o trestněprávních proviněních osob pouze tehdy, když tato provinění měla určitý *nexus* k jejich svrchovanému území nebo obyvatelstvu. Konkrétně je možno hovořit o třech tradičních principech¹⁰¹, a to *principu teritoriality* (tj. stát vykonává soudní výsost ve vztahu k trestným činům spáchaným na jeho území bez ohledu na státní příslušnost pachatele či oběti), *principu aktivní personality* (tj. stát vykonává soudní výsost nad pachatelem trestného jednání, jelikož je pachatel občanem tohoto státu; v takovém případě není rozhodné, že se trestné jednání odehrálo např. v zahraničí) a *principu pasivní personality*¹⁰² (tj. soud vykonává soudní výsost ve vztahu k trestným činům, jejichž oběťmi se stali občané tohoto státu, a to i pokud se skutek stal na území jiného státu – srov. *tzv. zásadu ochrany v českém právu*).¹⁰³

V případě procesu s Adolfem Eichmannem je nutno konstatovat, že tyto tradiční koncepty se mohou zdát jako neaplikovatelné. Jak Eichmannův obhájce dr. Servatius¹⁰⁴ uváděl, žádný ze skutků, které byly proti Eichmannovi v žalobě uváděny, se nestal na území

izraelského státu, a tak princip teritoriální jurisdikce není aplikovatelný. Eichmann pocho- pitelně nebyl ani občanem státu Izrael, který tak nemohl vykonávat ve vztahu k němu ani tzv. zásadu aktivní personality. V neposlední řadě, jak bylo obhajobou argumentováno, nebyla žádná z obětí zločinů, z nichž byl Eichmann viněn, v době spáchání zločinů obča- nem Izraele, neboť tento stát v rozhodném období (tj. do roku 1945) neexistoval. Nejen tedy, že dle dr. Servatia byl ZPNNK retroaktivní, ale *Knesset* jeho přijetím navíc překročil limity své pravomoci ve smyslu mezinárodního zvykového práva a přirozených limitů, které každý národní legislátor musí respektovat, aby nezasahoval do suverénní sféry ostat- ních států.

Okresní soud v Jeruzalémě se rovněž v úvodu svého rozsudku¹⁰⁵ k těmto připomín- kám podrobně vyjádřil a jeho argumentace, následně obecně přijatá i odvolacím soudem, představuje zásadní právní přínos, který celý proces měl. Přestože soud začal v tomto směru svůj výklad opět připomenutím doktríny suverenity parlamentu, na jejímž základu soud „*musí použít zákon přijatý Knessetem a není v jeho kompetenci vyhovět procesně námitce, že takový zákon odporuje principům mezinárodního práva*“ (odst. 10 ROS), zašel následně mnohem dále a využil velké míry kreativity, proti níž „*překvapivě neprotestoval žádný stát*“.¹⁰⁶ Okresní soud v Jeruzalémě totiž poprvé v moderní historii pro zločiny podle mezinárodního práva argumentoval tzv. *univerzální jurisdikcí*, v jejímž konceptu se jednak novátorsky vracel k dávné tradici, jak byli postihováni např. piráti páchající zločiny na volném moři mimo teritoriální vody jednotlivých států a bez ohledu na to, pod čí vlajkou přepadená loď plula,¹⁰⁷ popř. jak byli souzeni zločinci ve středověkých seve- roitalských městech¹⁰⁸, jednak vycházel ze zcela mimořádné závažnosti zločinů, pro něž byl Eichmann viněn. Takovéto zločiny totiž bylo třeba vnímat jako zločiny proti celému lidskému pokolení jako takovému, a jakýkoliv stát měl tedy právo jejich pachatele postavit před spravedlnost, neboť takovým jednáním byl zasažen i stát bez tradiční přímé spojitosti (personální či teritoriální) s daným zločinem.

Soud v odst. 11 ROS doslova uvádí: „*Hrozná zločiny definované v ZPNNK nejsou trestné pouze podle izraelského práva. Tyto zločiny, které znamenaly útok na celé lid- stvo a šokovaly svědomí národů, jsou závažnými zločiny proti mezinárodnímu právu samotnému („delicta iuris gentium“). [...] Při absenci mezinárodního soudu [...] je nutné takové zločince potrestat u národních soudů. Jurisdikce k potrestání zločinů podle mezinárodního práva je univerzální. Touto autoritou s univerzálním významem má být autorita založená na „forum deprehensionis“ (soud státu, kde se zadržaná osoba nachází)*“.

Cyklicky se tak provazuje kruh s argumentací soudu ohledně právní povahy samotného ZPNNK, který soud označil za předpis obsahující normy, které existovaly již před jeho přijetím.

Tuto teorii soud dále s odkazem na Huga Grotia¹⁰⁹ blíže propojuje i s ideály přirozeného práva a obecné morálky (odst. 14 ROS): „*Jde o morální povinnost každého suverénního státu vykonávat přirozené právo trestat [...] zločince, jejichž činy extrémním způsobem porušily přirozené právo nebo právo mezinárodní. Svými závěry tak již otec mezinárod- ního práva položil základy pro budoucí definování „zločinu proti lidskosti“ jako zločinu proti „mezinárodnímu právu“ a pro budoucí univerzální jurisdikci nad takovými zločiny*“.

Následně také soud připojil odkaz na rozhodnutí Stálého dvoru mezinárodní spravedl- nosti ve věci *France vs. Turkey* (známé pod označením „*Lotus*“) z roku 1927.¹¹⁰ Stálý dvůr ve vztahu k výkonu soudní pravomoci jedním státem nad osobami, které nejsou

jeho příslušníky a které se provinění dopustily mimo území tohoto státu (v daném případě na volném moři), dovodil, že pokud není v mezinárodním právu norma, která takový výkon jurisdikce zakazuje, pak není možno její výkon vyloučit, byť by se jednalo o případ vymykající se běžným standardním formám založení soudní příslušnosti.

Izraelské soudy se snažily tuto argumentaci ještě více podpořit a vytvořit vazbu i k dalším tradičním formám jurisdikce. A.-M. Slaughterová to výstižně popisuje jako snahu „*získat k univerzalitě ještě některý tradičnější nexus ke státní příslušnosti nebo území. [...] Překvapivě se v Eichmannově případě spolehla prokuratura jak na princip pasivní personality, tak na protektivní princip doplňující univerzalitu, ve vztahu k níž je tak možno hovořit jako o ‚univerzalitě plus‘.*“¹¹¹

Na tuto „*univerzalitu plus*“ se upnul ve větší míře zejména soud prvního stupně, zatímco Nejvyšší soud hledal oporu především v univerzální jurisdikci v její čisté podobě. Důvodem pro to snad mohlo být, že některé úvahy okresního soudu byly skutečně v tomto případě až příliš smělé a kontroverzní. Předně je možno tvrdit, že okresní soud zašel příliš daleko v případě své snahy opodstatnit užití tzv. *protektivní jurisdikce*, tj. případů, kdy stát podrobí své jurisdikci i osoby, které nemají vůči danému státu žádný vztah, ale které v blízké budoucnosti mohou spáchat útok na zájmy, které jsou tímto státem chráněny.¹¹² Tato zásada však míří *pro futuro*, tj. proti hrozbám, které mohou teprve nastat, a nikoliv, jak tomu bylo v Eichmannově případě, vůči dokonáným skutkům spáchaným v minulosti.

Obdobně také poukaz na pasivní personalitu je možno shledávat sporným, přestože v jistém směru je jeho logiku možné pochopit a dát tak soudu za pravdu. Jak totiž poukázal soud (odst. 31 ROS), velkou část obyvatel Izraele tvořily osoby přeživší holocaust jako jeho přímí účastníci a oběti, popř. se jednalo o osoby, které ve velké většině v holocaustu ztratily své blízké. Smysl této argumentace je tudíž (jak tomu chtěl i nejvyšší státní zástupce G. Hausner, srov. výše) možno chápat tak, že Izrael v sobě spatřoval hlavního zástupce i zastávce Židů, z nichž byl vytvořen s odstupem tří let po skončení druhé světové války jeho státotvorný národ. Stát Izrael byl v době Eichmannova jednání „*počatým státem*“,¹¹³ a je proto nyní zcela legitimně oprávněn vykonávat svou soudní pravomoc ohledně těchto zločinů proti židovské populaci v Evropě v první polovině čtyřicátých let. Tato koncepce státu jakožto *nascitura* však již nemá absolutně žádné právní opodstatnění, jelikož se mu do roku 1948 nedostalo žádného mezinárodního uznání. Ani tzv. Balfourova deklarace, na kterou soud poukázal, nebyla ničím více než politickou deklamací, která navíc pojem „stát“ vůbec nezmiňovala.¹¹⁴

Bez ohledu na tyto drobné výhrady, které je k založení koncepce univerzální jurisdikce nad Eichmannem možno mít, není pochyb, že ve svém důsledku byla aplikace tohoto právního institutu zcela převratná, velmi významná a nepostrádala svou logičnost. Jak píše M. Lippman, soudy tímto „*bezprecedentním způsobem založily svou jurisdikci na normách zvykového práva*“.¹¹⁵ Eichmannův rozsudek se tak sám stal precedentem a „*přelomovým případem, v němž vzhledem k rozměru a mezinárodnímu charakteru ukrutností, které byly jeho předmětem, byla plně ospravedlněna [...] aplikace doktríny mezinárodní jurisdikce*“.¹¹⁶ Přestože stopy univerzální jurisdikce je možno nalézt i v případě MVT v Norimberku¹¹⁷, Eichmannův případ znamenal předěl v tradičním chápání univerzální jurisdikce a nově otevřel cestu k jejímu širšímu využití při stíhání závažných zločinů spáchaných i orgány států, které ve vztahu k danému zločinu postrádají tradiční nexus (teritorialitu či

personalitu na straně pachatele či oběti). V současnosti je aplikace univerzální jurisdikce ve vztahu k takovýmto zločinům běžně přijímána a ve větší či menší míře je aplikována mnoha státy (např. Belgie, Španělsko, Velká Británie, Kanada). I v současném trestním zákoníku České republiky¹¹⁸ je tento princip obsažen, a to v § 7 odst. 1 a v § 8. Je (mimo jiné) uplatnitelný v případech trestných činů (terminologicky přesněji zločinů) genocidia (§ 400), útoku proti lidskosti (§ 401) či válečné krutosti (§ 412) a perzekuce obyvatelstva (§ 413), podobná úprava však byla i v trestním zákoně z roku 1961,¹¹⁹ tedy v předpise pocházejícím ve svém původním znění z období, kdy byl Eichmann před soudem v Jeruzalémě (ačkoliv nelze samozřejmě očekávat přímou inspiraci československého zákonodárce v tomto procesu či v ZPNK, je možno tuto úpravu vnímat jako projev obecného vnímání využitelnosti extraterritoriálních forem jurisdikce v případě některých závažných trestných činů).

V jedné z předcházejících kapitol bylo již rovněž pojednáno o mezinárodněprávním (výstižněji, byť terminologicky ne zcela korektně lze hovořit spíše snad o „diplomaticko-právním“) rozměru Eichmannova únosu. I tato problematika však zarezonovala v procesu s Adolfem Eichmannem ještě jednou, neboť okolnosti zadržení Adolfa Eichmanna byly z pochopitelných důvodů napadeny jeho obhájcem dr. Robertem Servatiem. Ten za jeden z důvodů bránících tomu, aby byl Eichmann postaven před soud, považoval rovněž protiprávnost jeho zadržení ve smyslu maximy *ex injuria jus non obitur*.¹²⁰

Soud prvního stupně se s touto námitkou vypořádal ve svém rozsudku v odstavcích 41 až 52.¹²¹ Soud na základě podrobné právní analýzy dospěl k závěru, že okolnosti zajištění určité osoby nejsou pro rozhodování soudů v trestních věcech relevantní. V odst. 42 ROS shledal, že jediným subjektem, jehož práva byla v daném případě porušena, byla Argentina jakožto státní subjekt mezinárodního práva, nikoliv sám obžalovaný.¹²² Eichmannovi tak dle názoru soudu (srov. odst. 44–45 ROS) z mezinárodního práva nescházela žádná práva individuální povahy. To platí i ve vztahu k institutu mezinárodní extradice, který má taktéž povahu zvykových norem mezinárodního práva a podle něhož je jednotlivcem pouze objektem, nikoliv subjektem těchto norem (srov. odst. 51–53 ROS). Soud také upozornil na skutečnost, že když byla v minulých případech Argentina žádána o vydání uprchlých válečných zločinců, nebylo těmto žádostem vyhověno. Návíc z pohledu argentinského práva již před Eichmannovým únosem uplynula promlčecí doba pro jeho zločiny, nebyla by tudíž ani formálně splněna podmínka „dvojitosti trestnosti“ ve smyslu extradičního práva.¹²³ Např. G. J. Bass dále upozorňuje na to, že v řadě dalších předchozích případů bylo rovněž extradiční řízení fakticky zmařeno přístupem argentinských úřadů, které svou liknavostí umožnily stíhaným osobám se včas skrýt, popř. přesunout se do jiného státu Latinské Ameriky.¹²⁴ Vyvrácena byla i námitka obhajoby, že Eichmann požíval v Argentině práva politického azylu (to vyvrátila již sama argentinská strana ve své nótě ze dne 8. června 1960).

V rámci hlavního řízení vedeného proti Eichmannovi soud své úvahy o irelevanci Eichmannova únosu posílil i argumentem, že po 3. srpnu 1960 (tj. dni, kdy Argentina a Izrael vydaly společné komuniké, kterým považovaly celý mezinárodní problém týkající se únosu za uzavřený) již netrval ani tento původní mezinárodněprávní delikt Izraele vůči Argentině, které se dostalo (i ve smyslu výše citované rezoluce Rady bezpečnosti) „přiměřeného zadostiučnění“. Soud se přitom odvolával (odst. 50 ROS) na G. Schwarzenberga, podle něhož totiž „*může být se souhlasem poškozeného subjektu mezinárodněprávní delikt*

zhojen“.¹²⁵ Ani z tohoto důvodu Eichmannova obhajoba s námitkou týkající se Eichmannova únosu neuspěla.

Poslední a spíše marginální námitkou obhajoby v tomto směru byla skutečnost, že Eichmann by měl být souzen židovskými soudci, kteří vzhledem k povaze skutků, směřujících proti jejich národu, nebudou schopni vykonávat své soudcovské povinnosti nestranně. V rozsudku (odst. 4 ROS)¹²⁶ však soud i tuto námitku velmi trefně odmítl s odůvodněním, že „*je soudce právem vázán překonat své emoce a impulzy, jinak by obecně soudce nikdy nebyl způsobilý rozhodovat o obžalobě, která vyvolává pocity odporu – jako v případech vlastizrady, vraždy nebo jakéhokoliv jiného závažného zločinu. Je pravda, že holocaust rozechvívá každého Žida do hloubi jeho duše, ale ve chvíli, kdy je tento případ před nás předložen, jsme povinni překonat tyto emoce po dobu, než se dobereme rozhodnutí.*“ V této souvislosti je možno pro srovnání poukázat i na čl. 3 Charty MVT, který zcela vylučoval, aby prokuratura či obžalování vnesli námitku podjatosti vůči kterémukoliv členu tribunálu. I Robert Jackson, vrchní žalobce v norimberském procesu, poukazoval ve své úvodní řeči na to, že zločiny, které budou projednávány před tamějším tribunálem (sestaveným z vítězných mocností, a tudíž potenciálně taktéž napadnutelným z podjatosti), jen těžko mohou někoho nechat vnitřně nedotčeným a indiferentním, přesto i v takových případech je nutno dát průchod spravedlnosti a zdržet se bezmyšlenkovitosti a hrubé odplaty. Tyto myšlenky nepochybně spojují všechny procesy, jejichž předmětem jsou závažné zločiny a které tak *prima facie* musí budit všeobecné lidské sympatie k obětem zločinů a naopak v obecné rovině odpor k osobě, která takový čin s vysokou mírou pravděpodobnosti spáchala. V tomto směru je tak nutno vnímat příslušnost izraelských soudů jako zcela odůvodněnou, neboť i např. v poválečné první vlně procesů byla silně preferována zásada, že většina osob podezřelých z nacistických zločinů bude obžalována v tom státě, ve kterém se dané zločiny, které postihly velký počet jeho státních příslušníků, odehrály (srov. výše).

2. Stanovení viny a trestu

Rozsudkem Okresního soudu v Jeruzalémě byl Adolf Eichmann dne 11. prosince 1961 (poté, co soudci po posledním líčení v srpnu téhož roku během takřka 4 měsíců vypracovali písemné znění rozsudku) shledán vinným ve všech bodech obžaloby.

V odůvodnění svého rozhodnutí se soud musel vypořádat s celou obsáhlou sbírkou důkazních materiálů, s tvrzeními prokuratury i dalšími (než již výše diskutovanými) podstatnými námitkami obhajoby, které tentokrát neměly procesní povahu, ale snažily se získat podklad v hmotném trestním právu (jako okolnosti vylučující protiprávnost, či alespoň jako okolnosti polehčující). Tyto námitky byly vedeny snahou umenšit podíl případné Eichmannovy viny na spáchaných zločinech a Eichmanna z nich případně touto cestou zcela exkulpat.

První námitkou v tomto směru byla myšlenka, že zločiny spáchané proti Židům i dalším skupinám obyvatelstva během války nebyly činy jednotlivců, ale jednalo se o akce, které byly součástí celkové politiky tehdejšího nacistického státu, a že jen stát jako takový, popřípadě při užší aplikaci této námitky pouze nejvyšší státní činitel (v případě třetí říše tedy Adolf Hitler) může být shledán odpovědným za tyto činy. Námitka označovaná jako „*teorie státního aktu (theory of act of state/Staatsakttheorie)*“ proto směřovala k tomu, aby byl obžalovaný Eichmann zproštěn své osobní odpovědnosti za jakékoliv činy, pro které byl obžalován.

Soud tuto myšlenku zcela odmítl, když konstatoval (odst. 28 ROS), že „*Německo samozřejmě nese nejenom morální, ale také právní odpovědnost za zločiny, které byly spáchány jako ‚státní akty‘, včetně zločinů přičítaných obžalovanému. Tato odpovědnost ovšem neodnímá vlastní odpovědnost obžalovaného za jeho skutky.*“ Odvolací soud v této souvislosti později doplnil a upřesnil (odst. 14 rozsudku Nejvyššího soudu¹²⁷ – dále RNS), že „*v žádném případě není pro tuto doktrínu místo tam, kde se jedná o porušení mezinárodního práva, zejména v podobě zločinů podle mezinárodního práva v kategorii ‚zločinů proti lidskosti‘. [...] Osoba, která se dopustila trestného jednání ve prospěch korporace, za niž jednala, se proto nemůže skrýt za skupinovou odpovědnost této korporace [...] a musí nést za své jednání osobní odpovědnost.*“ Vedle těchto obecných, avšak – vzhledem k zachování funkceschopnosti trestněprávního postihu (a tím i preventivní funkce takového postihu ve vztahu do budoucna) – zcela legitimních a správných úvah, které odmítají jakékoliv přípustné využití tzv. teorie státního aktu, využily soudy k odůvodnění takového závěru rovněž prameny pozitivního práva. Vycházely přitom primárně z tzv. norimberských principů (srov. výše), které poprvé přesněji formulovaly limity mezinárodního trestního práva. Především již Charta MVT samotná uvádí ve svém čl. 7, že „*oficiální pozice obžalované osoby, ať již jako hlavy státu, nebo odpovědného činitele ve vládních úřadech, nemůže mít za následek zánik jeho odpovědnosti ani existenci polehčujících okolností*“. Článek 7 Charty MVT tak obsahuje klíčovou zásadu pro celý systém práva týkajícího se postihu závažných zločinů s mezinárodním rozměrem. Tato zásada byla následně aplikována i před MVT a našla své vyjádření v odst. 223n. rozsudku. Přestože ZPNNK se této otázce výslovně nevěnoval a nijak ji explicitně neupravoval, dospěl soud k závěru, že nepřipustnost dovolání se teorie státního aktu pramení ze samotného mezinárodního práva,¹²⁸ jehož součástí byly norimberské principy dle znění rezoluce Valného shromáždění OSN č. 95 (1946) již v době před druhou světovou válkou.

Druhým případem, který si vyžádal složitější výklad ze strany soudů, byla tzv. „námitka vyšších rozkazů (*superior orders defense / Befehlnotstand*)“. Ta je založena na úvaze, že voják je povinen přijímat a vykonávat rozkazy, které mu jsou udělovány v rámci služební hierarchie výše postavenými osobami. Jednání, kterého se osoba na základě této své povinné poslušnosti takto dopustí, není možno této osobě osobně přičítat jako jednání, kterého by se dopustila ze své vlastní vůle (de facto by tak zcela chyběl jakýkoliv prvek volního jednání na straně „pachatele“, a tudíž i zavinění).

Tento typ námítky byl soudem po důkladnější analýze nakonec taktéž odmítnut a shledán jako neadekvátní pro to, aby mohl osobu ze zločinů zcela vyvinut. Takto to regulovala opět již Charta MVT, a to ve svém článku 8, znějícím takto: „*Skutečnost, že obžalovaný jednal z rozkazu svého nadřízeného, jej nezabavuje individuální trestní odpovědnosti, ale může to být polehčující okolnost [...].*“ Ve vztahu k aplikaci této zásady ze strany MVT i jejího prohlášení za pevnou součást dřívějšího mezinárodního zvykového práva platí analogicky výklad, který byl podaný ve vztahu k tzv. teorii státního aktu (srov. výše). Na druhou stranu je však nutno si povšimnout, že na rozdíl od konceptu státního aktu, který byl ryze fiktivní teorií, vytvořenou za účelem zahlazení jakékoliv osobní odpovědnosti fyzických osob, princip vyšších rozkazů je vnímatelný jako možná polehčující okolnost (v případě, že je osoba shledána vinou a je třeba rozhodnout o výši trestu). V tomto směru obsahoval identickou úpravu i ZPNNK, který v čl. 8 určoval, že pro účely trestního řízení pro zločiny, jejichž skutková podstata je uvedena v ZPNNK,

nejsou některá ustanovení trestního kodexu¹²⁹ aplikovatelná. Mezi enumerativně vymezenými ustanoveními, jejichž aplikace je skrze ZPNNK vyloučena, je i čl. 19 trestního kodexu, připouštějící, že v některých případech se mohla osoba exkulovat v plném rozsahu v případě, že prokázala, že jednala na rozkaz. V čl. 11 ZPNNK však současně bylo stanoveno, že „*důvodem pro snížení výše trestu, který může soud vzít v úvahu, je [...] pokud osoba spáchala zločiny [podle ZPNNK – pozn. aut.] za okolností, které by, nebýt článku 8 tohoto zákona, zbavovaly tuto osobu trestní zodpovědnosti za tyto činy [...], a osoba učinila vše, co bylo v jejích silách, aby snížila závažnost následků svého jednání*“. Soud se v této souvislosti věnoval rozboru výmarského vojenského kodexu (platného ovšem i v době nacistického Německa), který taktéž vylučoval možnost, aby se osoba před svou osobní odpovědností mohla skrýt za rozkazy udělované shora (srov. odst. 220). Jak uvádí lord Russell ve svém komentáři k procesu, zásadu nezvratné osobní zodpovědnosti i v případě jednání na příkaz totiž v době své vlády nezpochybňovaly ani přední nacistické špičky a cituje Goebbelse: „*V článku pro Deutsche Zeitung 28. května 1944 napsal [Goebbels – pozn. aut.]: ‚V současném mezinárodním právu není nic, co by umožňovalo vojákově, který se dopustil závažného zločinu, aby se vyhnul potrestání tím, že se odvolá na skutečnost, že pouze prováděl rozkazy. Je tomu tak tím spíše, pokud takové rozkazy se přičítí veškerým etickým pravidlům lidstva a odporují zaužívaným pravidlům vedení války.‘ [...] Goebbels samozřejmě poukázal na spojenecké bombardování Německa a pokoušel se ospravedlnit rozmáhající se praxi popravování zajatých spojeneckých letců. Když potom, zhruba o dva roky později, MVT v procesu s válečnými zločinci aplikoval stejnou právní zásadu, těžko proti tomu bylo možné vznést důvodné námitky.*“¹³⁰ Soud nakonec v odst. 221 ROS citoval samotného Eichmanna, který během svých výpovědí uvedl, že „*už v té době [kdy byl v úřadu – pozn. aut.] toto řešení za použití síly [tj. vyhlazování židovského obyvatelstva Evropy – pozn. aut.] považoval za něco ilegálního, za něco strašného [...]*“. Eichmann si proto dle výkladu soudů musel být protiprávnosti svého jednání vědom.

To se odrazilo i v úvahách soudu ve vztahu k tomu, zda je možno skutečnost, že jednal na základě rozkazů, aplikovat jako polehčující okolnost. (Do dneška nebylo zcela přesně vyjasněno, do jaké míry měl Eichmann samostatné rozhodovací pravomoci a do jaké případně pouze vykonával poměrně dost konkrétně specifikované pokyny, přestože autoři¹³¹ zabývající se problematikou fungování nacistického aparátu mu jistou autonomii v rozhodování přisuzují; o tom by svědčila rovněž skutečnost, že i mezi samotnými vysoce postavenými nacisty byl Eichmann poměrně známou figurou a že v mnoha případech na jeho činnost v rámci svých vlastních procesů upozorňovali.) Soudy byly v každém případě nakonec přesvědčeny, že Eichmann byl poměrně horlivým vykonavatelem jemu svěřené agendy a vykonával ji s velkým osobním nasazením, ačkoliv mu bylo (nejméně od srpna 1941) zřejmé, k jakému cíli jeho jednání směřuje. Soudy proto nehodlaly uznat námitku vyšších rozkazů v Eichmannově případě jako okolnost polehčující a relevantní pro stanovení trestu. Aby tomu tak mohlo být a obžalovaný se mohl s úspěchem takovéto polehčující okolnosti dovolat, nesměl by obžalovaný mít vůbec na výběr, zda rozkazu uposlechně, či nikoliv, tzn. v praxi by mu v případě, že by neuposlechl, musela hrozit závažná újma (jeho osobě, popř. osobám jemu blízkým). Újma by musela v takovém případě hrozit bezprostředně a provedení rozkazu by tak muselo být vedeno motivací zachránit si život. Tento „test“ použil ve své argumentaci Nejvyšší soud (srov. odst. 15 RNS) a dospěl k iden-

tickému závěru jako dříve soud prvního stupně, tj. že tato námitka Eichmannovi jakožto polehčující okolnost nesvědčí.

Pro shrnutí celé této části kapitoly je možno uvést, že v obou těchto případech (jak u námítky státního aktu, tak u námítky jednání na vyšší rozkaz) se soudy v Jeruzalémě přihlásily opět velice výrazně k odkazu norimberského tribunálu, podobně jako tomu učinily v pasáži věnované legálnosti užití ZPNNK jakožto normy, která absorbovala pouze již dříve platné normy mezinárodního (zvykového) trestního práva. Nepřípustnost obou exkulpačních námítek je do dnešní doby pevnou součástí mezinárodního práva proto, aby se tyto koncepty nestaly „*štítem chránícím vysoké státní činitele obžalované z mezinárodních zločinů*“¹³² (u teorie státního aktu, která se snaží sejmout odpovědnost z osob na vrcholu pyramidy státní moci), resp. aby „*kdykoliv podřízený vykoná rozkaz, který odporuje mezinárodnímu právu, nesl osobní odpovědnost, pokud je takový rozkaz zjevně protiprávní*“¹³³ (v případě obrany vyššími rozkazy, která naopak předpokládá, že osoba argumentující touto námitkou se nacházela v podřízeném postavení vůči osobě, která jí rozkazy udělovala). Zcela zřejmě je tento stav seznatelný při pohledu do Statutu Mezinárodního trestního soudu, především do čl. 27 a 33.

Tyto závěry (ve spojení s dalšími skutkovými zjištěními soudu) se pak promítly do té části rozsudku, v níž byl nad Eichmannem stanoven verdikt. Eichmann byl shledán vinným ve všech bodech obžaloby. Soud se vyjádřil, že holocaust není možno uchopit tak, že by se skládal z několika dílčích skutků, ale je potřeba jej vnímat *en masse*. „*Každý, kdo jednal ke společnému cíli, tj. k vyvraždění Židů, a kdo věděl o konečném řešení a postupu jeho realizace, je spolupachatelem ve vztahu k vraždě milionů Židů mezi roky 1941 a 1945. Odpovědnost každé takové osoby je odpovědností hlavního pachatele, který spáchal celý zločin ve spolupráci s dalšími.*“ (odst. 194 ROS) Soud dospěl nezvratně k závěru, že Eichmannovi je možno přičítat účast na konspiraci za účelem vyvraždění židovské populace v nacisty ovládaných zemích a že obžalovaný si byl plně vědom rozsahu celé operace a jejího cíle (naplňoval tak ve vztahu ke zločinům proti židovskému národu *dolus specialis*, v němž je obsažena genocidní pohnutka „*vyhladit skupinu jako celek nebo z částí*“ – srov. čl. 1 ZPNNK). Eichmannovo jednání za tímto účelem měl soud za prokázané od srpna 1941, kdy byl obžalovaný pozorovatelem hromadných poprav židovského obyvatelstva na území obsazeném v tažení proti Sovětskému svazu (u Lublinu). Rovněž bylo citováno (odst. 163 ROS) z Eichmannova dopisu adresovaného říšskému ministerstvu zahraničí; Eichmann v něm ve stejném období tento orgán informoval, že vzhledem k připravovanému konečnému řešení židovské otázky se další politika vystěhovalců již nedoporučuje. V odst. 183 ROS soud dále připomněl, že Eichmann se zúčastnil konference ve Wannsee v lednu 1941 a z ní právě on pořizoval oficiální zápis. Dle soudu (odst. 197 ROS, zcela v souladu s dnešní politikou stíhání pachatelů závažných zločinů) „*v případě zločinu spáchaného en masse [...] míra odpovědnosti narůstá, čím dále se dostáváme od osoby, která skutečně vlastníma rukama zabíjela*“ (Eichmannovi nebyl prokázán žádný případ, kdy on sám by přímo nějakého člověka svými rukama zavraždil.)

Obdobně byl Eichmann shledán vinným z toho, „*že se, společně s dalšími*“ dopustil i zločinů proti lidskosti (včetně jednání, kterým mezi březnem 1938 až říjnem 1941 způsobil vyhnání židovských obyvatel z Říše, včetně Rakouska a protektorátu prostřednictvím jím vedených úřadů pro židovské vystěhovalce ve Vídni, Praze a Berlíně – viz výše – či

prostřednictvím deportace lidických dětí do Chelmná, kde byly zavražděny, či prostřednictvím vyhnání a nuceného přesídlení statisíců Poláků či Slovinců) a zločinů válečných (ve vztahu k operacím proti židovskému obyvatelstvu na okupovaných územích – zde se jednalo o souběh obou kategorií zločinů). V průběhu řízení mu nebyla prokázána vina, pouze pokud jde o zločiny proti lidskosti ve vztahu k příslušníkům romského etnika (v tomto směru je nutno podotknout, že vzhledem k přístupu prokuratury k tomuto procesu asi ani tento bod neměl být stěžejní, naopak podstatou bylo prezentovat holocaust židovského obyvatelstva a přenést jej do popředí).

Eichmann byl taktéž na základě čl. 3 ZPNNK shledán vinným ze zločinu účasti v nepřátelských organizacích, neboť s odkazem na zločinecké organizace definované v rozsudku MVT byl členem SD, SS a gestapa. Vzhledem k promlčecí lhůtě stanované v ZPNNK (čl. 12) ve vztahu k tomuto druhu zločinů byl však Eichmann zproštěn obžaloby co do svého členství ve zmíněných organizacích do května 1940, neboť izraelským orgánům činným v trestním řízení byl oficiálně předán až v květnu 1960. Ve zbytku se tedy uplatnila dvacetiletá promlčecí lhůta.

Výrok o vině byl vyneset soudem prvního stupně samostatně bez výroku o trestu a strany se k němu mohly nejprve vyjádřit. Zatímco nejvyšší státní zástupce žádal maximální trest (tj. trest smrti), obhajoba konstatovala, že ač je tento trest stanoven jako maximální možný, na straně soudu existuje diskreční pravomoc a může zvolit i trest mírnější. Při posledním soudním stání před soudem první instance (15. prosince 1961) však soud, i s odvoláním na výše interpretované závěry týkající se nedostatku polehčujících okolností na straně obžalovaného a vzhledem ke zcela mimořádné závažnosti trestního jednání této osoby, musel konstatovat, že ač na základě ZPNNK skutečně má možnost stanovit vyšší trestu dle svého uvážení, nevidí jinou možnost než uložit trest v jeho maximální podobě. Výrok soudu o trestu stanovoval, že se Adolfu Eichmannovi ukládá za zločiny proti židovskému národu, zločiny proti lidskosti a válečné zločiny trest smrti. Za zločiny účasti v nepřátelských organizacích nebyl dle výroku uložen žádný trest.

Proti tomuto rozsudku podala Eichmannova obhajoba odvolání k Nejvyššímu soudu, které však nepřinášelo žádnou výrazně novou argumentaci a v jádru opakovalo námítky přednesené již v prvním stupni. Zpochybňována byla jak pravomoc izraelských soudů Eichmanna soudit, tak také celá jeho role v konečném řešení židovské otázky, která měla být soudem prvního stupně chybně analyzována. Novým argumentem byla však námitka proti užití tzv. univerzální jurisdikce. Byla založena na tvrzení, že tímto způsobem si může přisvojit pravomoc soudit osoby podezřelé z mezinárodních zločinů pouze mezinárodní tribunál, nikoliv jednotlivý stát.

Odvolací řízení, které proběhlo velmi rychle během pouhých šesti stání, neboť nebylo prováděno dokazování a soud se v tomto směru spokojil s materiálem prezentovaným v prvostupňovém řízení, nepřineslo však pro Eichmanna žádný obrat. V odst. 7 RNS Nejvyšší soud souborně odmítl veškeré námítky v odvolání a plně se ztotožnil se závěry i argumentací v ROS. Z tohoto důvodu nebude na tomto místě ani podáván bližší výklad k RNS, neboť ten pouze opakoval to, co již bylo obsaženo v předchozím rozsudku. Na pasáži, ve kterých Nejvyšší soud argumentaci soudu prvního stupně případně mírným způsobem korigoval či ji zpřesňoval, bylo odkázáno již v části tohoto článku věnované rozboru ROS. Vhodné je však zmínit, že odvolací soud se ještě odhod-

laněji než okresní soud přihlásil k doktríně univerzální jurisdikce, pro niž neměl ani potřebu hledat další podpůrné argumenty, neboť podle názoru tohoto soudu bylo její užití zcela legitimní a správné (srov. zejména odst. 12 RNS). Rovněž tak v i hodnocení osoby obžalovaného byl Nejvyšší soud ještě přísnější než jeho předchůdce, a jak uvádí D. Cesarani, „soudil ještě tvrději než okresní soud. Líčil Eichmanna jako vedoucího činitele nacistické hierarchie s takřka neomezenými pravomocemi“.¹³⁴ Soud v odst. 17 a 18 doslova konstatoval: „[...] z praktického hlediska obžalovaný nedostával žádné instrukce shora, nýbrž sám byl tím nadřízeným, kdo rozhodoval o všem, co se týkalo židovských záležitostí. [...] Obžalovaný nikdy neukázal náznak lítosti nebo slabosti [...] své vůle ve vztahu k vykonávání činností, které mu byly svěřeny. [...] Při rozhodování o potvrzení rozsudku i trestu nám je proto naprosto zřejmé, jak nedostačujícím trestem je trest smrti v porovnání se smrtí milionů způsobenou těmi nejhoršími způsoby. [...] Přes závěr, že žádný trest nemůže být pro obžalovaného dostačující, nelze, aby nás právě tento závěr vedl ke zmírnění trestu. Když v roce 1950 náš zákonodárce předešlal tento maximální trest v ZPNNK, stěž si lze představit, že mohl přitom mít na mysli zločince většího, než je Adolf Eichmann. [...] Z těchto důvodů odmítáme odvolání jak ve vztahu k rozhodnutí o vině, tak ve vztahu k rozhodnutí o trestu a potvrzujeme rozsudek a trest vynesený okresním soudem.“

Poslední možností obhajoby, jak alespoň částečně zlepšit pozici odsouzeného Eichmanna, byla žádost o milost k prezidentovi Izraele Jitzhaku Ben-Zvimu. Tato žádost byla však i přes mezinárodní protesty proti vykonání rozsudku (nikoliv však proti rozsudku a verdiktu samotnému)¹³⁵ dne 31. května 1962 zamítnuta a Adolf Eichmann byl krátce po půlnoci dne 1. června 1962 popraven oběšením, „jeho tělo spáleno a popel rozptýlen v moři za hranicí izraelských výsostných vod“.¹³⁶

Význam procesu ve vztahu k dalšímu stíhání nacistických zločinců

S ohledem na výše učiněné závěry je možno říci, že proces s Adolfem Eichmannem v Jeruzalémě byl z pohledu právního vývoje potomkem norimberských procesů. Zatímco však „norimberský tribunál viděl v centru svého rozhodování vražedné politické režimy a jejich agresivní válku, [...] Eichmannův proces viděl ve svém centru oběti, [...] což dávalo procesu jeho význam jakožto aktu historické spravedlnosti“¹³⁷, přičemž to navazuje i na již výše diskutované založení celého procesu především na svědeckých výpovědích, na rozdíl od Norimberku, kde hlavním důkazním materiálem byly listinné důkazy.

Na druhou stranu i Eichmannův proces samotný se stal v mnoha směrech předobrazem, či spíše spouštěcím momentem pro mnohé další procesy v Evropě. Zejména ve vztahu k Západnímu Německu (do značné míry rovněž také ve vztahu k Rakousku) je tento proces vnímatelný jako přelomový okamžik pro novou vlnu procesů s bývalými nacisty.¹³⁸ G. J. Bass to komentuje tak, že „krátce po zadržení Eichmanna v Buenos Aires Spolková republika Německo konečně vystoupila proti velkému množství nacistů [...]“. H. Arendtová také odkazuje na spolkového kancléře Konrada Adenauera, který „předvídal mezinárodní rozpaky a rozpoutání [...] protiněmeckých nálad ve světě, což se také stalo. [...] Německo mělo plno práce, aby tyto následky odvrátilo. Snažilo se tak ukázat nebývalou horlivost při pátrání po nacistických zločincích na vlastním území a při jejich následném stíhání.“¹³⁹

Demonstruje to následující tabulka¹⁴⁰:

Rok	Počet uzavřených soudních řízení v první instanci ve věci týkající se odpovědnosti bývalých nacistů za <i>restné činy proti životu</i> (pro jiné skupiny trestných činů není k dispozici žádná ucelená evidence) Pozn.: V mnoha případech se vedla spojená řízení s více obžalovanými současně	Počet osob, proti nimž byla řízení vedena	Počet odsouzených	Počet osvobozených	Počet osob, v jejichž případě bylo řízení uzavřeno bez rozsudku ve věci samé (smrt obžalovaného, procesní nezpůsobilost apod.)
1957	17	22	18	3	1
1958	17	29	15	11	3
1959	16	26	11	12	3
1960	14	22	14	6	2
1961	27	41	26	13	2
1962	19	30	27	3	0
1963	17	34	24	8	2
1964	23	38	22	11	5
1965	23	92	64	23	5
1966	27	80	50	29	1

Z daných údajů je skutečně možno vyčíst některá fakta, která by mohla mít přímou návaznost na Eichmannův proces a jeho efekty popsané výše. Zatímco do roku 1961 byl počet rozhodnutých trestněprávních kauz v Západním Německu poměrně konstantní, v roce 1961 je možné zaznamenat poměrně skokový nárůst. Je tak skutečně možné vycítit, že tento nárůst může být spojen se záměrně zvýšenou aktivitou orgánů činných v trestním řízení předvést bývalé nacistické zločince před soud a že může jít o „plody“ roku 1960, kdy byla proti těmto osobám podána žaloba, popř. bylo proti nim zahájeno trestní řízení s tím, že soudy v daných věcech stihly rozhodnout teprve v roce 1961 (popř. v mnoha případech i výrazně později). Bezpochyby je však na druhou stranu možno soudit, že na zvýšeném počtu proběhlých řízení mělo svůj významný podíl také zřízení zcela nové „Centrály zemských justičních správ pro pronásledování národněsocialistických zločinů / Zentrale Stelle der Landesjustizverwaltungen zur Verfolgung nationalsozialistischer Gewaltverbrechen“, která zahájila činnost 1. prosince 1958 (tj. v době, kdy Eichmann byl ještě skryt ve své anonymitě v Argentině) se sídlem v Ludwigsburgu v Bádensku-Württembersku. Jak uvádí Schüle, mnoho osob, jejichž spojitost s holocaustem byla zmíněna právě v Eichmannově procesu, již byla vedena v evidenci podezřelých právě touto centrálou v Ludwigsburgu.¹⁴¹ Bylo tak pouze otázkou času, kdy budou zkompletovány žalobní spisy a zahájena soudní řízení, a stalo by se tak patrně (snad) i bez Eichmanna v Jeruzalémě.

Na druhou stranu je možno chápat, že Spolková republika Německo chtěla v souvislosti s procesem prezentovat samu sebe jako oprostěnou od vazeb s nacistickým Německem.¹⁴² I přes mírný pokles počtu ukončených soudních řízení v letech 1962–1963 je

patrné, že následně dochází opět k výraznému vzestupu. Přímou souvztažnost má pravděpodobně Eichmannův proces se zahájením trestního řízení s některými jeho bývalými spolupracovníky. V šedesátých letech (přestože oba dva se ocitli ve vyšetřovací vazbě přechodně již v roce 1957) proběhly konečně trestní procesy s Hermannem Krumeym a Otto Hunschem. Krumej za války působil u RSHA v Eichmannově referátu jako jeho zástupce a Hunsche byl zodpovědný za otázky týkající se především zabaveného majetku deportovaných osob, oba působili i v tzv. *Kommando Eichmann* v Maďarsku v roce 1944. Proces, který se táhl od roku 1963 a byl ukončen pravomocným rozsudkem v roce 1969, přinesl Krumeymu trest odnětí svobody na doživotí. Hunsche, který byl stejně jako druhý obžalovaný taktéž odsouzen za pomoc na vraždě,¹⁴³ byl odsouzen k dvanácti letům odnětí svobody.¹⁴⁴

V kontextu stíhání nacistických zločinců v Německu je také vhodné zmínit, že v roce 1965 byly vyneseny rozsudky ve dvou hlavních procesech s nacistickými zločinci ve Spolkové republice Německo. Jednalo se o procesy s personálem vyhlazovacího tábora Osvětim-Březinka¹⁴⁵ (včetně jeho druhého velitele Richarda Baera, který však zemřel před skončením řízení – v tomto procesu vystupoval na straně obžaloby vrchní hesenský státní zástupce Fritz Bauer, který měl významný podíl také na Eichmannově dopadení), resp. za stejným účelem provozovaného tábora Treblinka.¹⁴⁶

Celkově bylo ve sledovaném období v Západním Německu uloženo 81 dlouhodobých trestů odnětí svobody (tj. trestů na 10 a více let, popř. trestů odnětí svobody na doživotí). V letech 1957–1959 bylo vůči všem odsouzeným osobám vysloveno 15 takovýchto trestů (tj. 34 % všech odsuzujících rozsudků v tomto období), v letech 1960–1963 jich bylo 23 (tj. 25 %) a v letech 1964–1966 jich bylo celkem 43 (tj. 31 %). Jen v rámci tzv. osvětimského procesu¹⁴⁷ bylo mezi 19 obžalovanými uloženo těchto trestů 7 (3 obžalovaní byli zproštěni obžaloby), v procesu týkajícím se vyhlazovacího centra Treblinka jich bylo 5 (z 9 obžalovaných byl dále jeden osvobozen, v jednom případě bylo řízení zastaveno pro úmrtí obžalovaného).

V Rakousku¹⁴⁸ je možno připomenout např. proces s Franzem Novakem (občas psáno též jako Nowak), který působil pod Adolfem Eichmannem v referátu IV B 4 a ve spolupráci s říšskými drahami měl na starost zajišťovat odpovídající množství vlakových souprav pro transportaci obětí do vyhlazovacích center (známé je jeho prohlášení před soudem, že „*Osvětim pro něj byla pouze nádražím / Auschwitz war für mich nur ein Bahnhof*“¹⁴⁹).¹⁵⁰ Ten byl po dlouhotrvajícím procesu, táhnoucím se od roku 1963 až do roku 1971, shledán vinným z toho, že „*skrze zajišťování těchto transportů bez zajištění odpovídající stravy a nápojů pro osoby převážené v nevyhovujících a přeplněných nákladních vagonch se dopustil ohrožení těchto osob na jejich životě a zdraví, přičemž tento následek svého jednání mohl předem předvídat*“.¹⁵¹ Na základě § 86–88 trestního zákona (tzv. *Eisenbahn – Paragraphen*)¹⁵² byl Novak odsouzen k odnětí svobody v trvání 7 let. K výkonu trestu však nenastoupil, neboť mu ze zdravotních důvodů byl zbytek trestu prominut milostí prezidenta Rakouské spolkové republiky Rudolfa Kirchschräglera.

Podobným případem v Rakousku je pak také trestní řízení proti Erichu Rajakowitschovi (někdy též psáno pouze jako Raja), který byl taktéž jedním z Eichmannových spolupracovníků a na starost měl mimo jiné organizaci deportací osob z Nizozemska a Francie. Rajakowitsch byl shledán vinným na podobném základě jako Novak a odsouzen k dvěma a půl letům odnětí svobody.¹⁵³

V obou zmíněných případech započatých před rakouskou justicí na počátku šedesátých let, tak jako v procesech s Hunschem a Krumeym, je na první pohled patrná jejich jasná (personální) souvztažnost s Eichmannem. Celkově je na těchto případech možno proto demonstrovat, že i v tomto směru Eichmannův proces měl svůj přínos jakožto „akt historické spravedlnosti“ v širším kontextu než pouze ve vztahu k osobě, která v něm byla přímo obžalována.

Závěr

Proces s Adolfem Eichmannem je v odborné literatuře z oblasti práva obvykle komentován zejména s ohledem na jeho významnou úlohu při opětovném konstituování tzv. univerzální jurisdikce jakožto využitelného institutu procesního práva. Domnívám se však, jak jsem se pokusil (nikoliv zcela vyčerpávajícím způsobem) demonstrovat výše, že jeho hloubka netkví pouze v této rovině. Z pohledu právníka s sebou proces přinesl celou řadu otázek z různých právních disciplín – teorie práva a právní filozofie, procesního práva, trestního práva i mezinárodního (obecného i trestního) práva.

Ve skutečnosti tkví zmiňovaná hloubka tohoto mimořádného procesu právě v mnoho-
vrstevnatosti a v kombinaci všech těchto prvků, které mohou v jednotlivostech a neméně tak i ve svých vzájemných vazbách otevírat nové prostory k zamyšlení nad právem samotným, nad jeho funkčností a především nad jeho úlohou ve společnosti.

Velmi výstižná jsou pro toto shrnutí slova S. Felmanové, která význam Eichmannova procesu v sepečít s kontroverzní knihou H. Arendtové „Eichmann v Jeruzalémě: Zpráva o banalitě zla“, na proces s Eichmannem navazující, hodnotí takto: *„Bylo nám třeba procesů a bylo nám třeba zpráv z těchto procesů, aby bylo možno s plným vědomím uzavřít kapitolu tohoto válečného traumatu, aby bylo možné se odpoutat od těchto hrůz a [...] vymezit hranici trýzně, která se zdála být jak nekonečná, tak neúnosná. Právo je disciplínou stanovující věcem limity a určující svědomí. Potřebovali jsme tyto limity, abychom byli schopni završit celý případ a uzavřít jej do minulosti. Právo oddaluje holocaust. Umění jej přibližuje.“*¹⁵⁴

Vedle zcela mimořádného právního významu procesu s Adolfem Eichmannem je to tudíž jeho největší hodnotou, neboť v mnoha směrech znamenal předěl v historickém náhledu na holocaust, o němž do daného okamžiku běžní lidé mlčeli, ať již z pocitu (kolektivní či osobní) viny, nebo ze strachu z nového prožití již prožitého, anebo ze strachu z něčeho, co až příliš tíží svědomí světa. Vtažení holocaustu do merita věci jednoho jediného soudního řízení, v němž bylo možno (nutno) podrobit holocaust zkoušce skrze chladný jazyk práva a právníků, otevřelo na druhou stranu možnost začít jej svobodněji reflektovat, „otevřít dveře mlčení“¹⁵⁵ a vracet opět mezi živá témata (např. jak to učinila H. Arendtová prostřednictvím komentáře k Eichmannovu procesu, ale v širších souvislostech se dá tvrdit, že proces upoutal celé informované lidské společenství a otevřel mu nové cesty, jak hledat – byť mnohdy trpké – sblížení s minulostí). Je to tak právě tento širší kontext, v čem je nutno chápat celý proces, jehož aktuálnost v tomto smyslu od začátku šedesátých let dvacátého století zdaleka nevyprchala.

Příloha

Znění zákona o potrestání nacistů a nacistických kolaborantů (zákon 5710–1950)

1. Zákon o potrestání nacistů a nacistických kolaborantů 5710–1950

1. srpen 1950

Zločiny proti židovskému obyvatelstvu, zločiny proti lidskosti a válečné zločiny

1. (a) Kdo spáchal jeden z následujících zločinů:

- (1) spáchal během období nacistického režimu v nepřátelské zemi čin představující zločin proti židovskému národu;
- (2) spáchal během období nacistického režimu v nepřátelské zemi čin představující zločin proti lidskosti;
- (3) spáchal během období druhé světové války v nepřátelské zemi čin představující válečný zločin; bude potrestán trestem smrti.

(b) V tomto odstavci se „zločinem proti židovskému národu“ rozumí jakékoliv z následujících jednání s úmyslem vyhladit židovský národ zcela nebo zčásti:

- (1) zabíjení Židů;
- (2) způsobení závažné fyzické nebo psychické újmy Židům;
- (3) umístění Židů do takových životních podmínek, jejichž cílem je jejich fyzická likvidace;
- (4) uplatňování opatření, jejichž cílem je zabránit porodům mezi Židy;
- (5) násilné přesuny židovských dětí do jiných národních nebo náboženských skupin;
- (6) zničení nebo znesvěcení židovských náboženských nebo kulturních majetků nebo hodnot;
- (7) podněcování k nenávisti vůči Židům.

„Zločinem proti lidskosti“ se rozumí jakékoliv z následujících jednání:

vražda, vyhlazování, zotročování, vyhladovění nebo deportace a jiná nelidská zacházení spáchaná proti kterékoliv skupině obyvatelstva, stejně jako pronásledování z národnostních, rasových, náboženských nebo politických důvodů;

„Válečným zločinem“ se rozumí jakýkoliv z následujících činů:

vražda, špatné zacházení, deportace osob z okupovaného území nebo na okupované území na nucené práce nebo k jinému účelu; vražda nebo špatné zacházení s válečnými zajatci nebo s osobami na moři; zabíjení rukojmích; rabování soukromého nebo veřejného majetku; svévolné ničení měst a obcí; devastace neopodstatněná vojenskou nutností.

Zločiny proti pronásledovaným osobám

2. Kdo během období nacistického režimu v nepřátelské zemi spáchal čin, kterým, pokud by jej spáchal na izraelském území, by spáchal jeden z následujících trestných činů podle trestního zákoníku, a spáchal jej proti pronásledované osobě, bude potrestán podle tohoto zákona stejným trestem, jakým by byl potrestán, kdyby tento čin spáchal na izraelském území:

(a) § 152 (znásilnění, sexuální zločiny nebo zločiny proti přirozenosti);

- (b) § 153 (podvodné znásilnění);
- (c) § 157 (nemravný čin za použití síly atd.);
- (d) § 188 (únos dětí);
- (e) § 212 (zabití);
- (f) § 214 (vražda);
- (g) § 222 (pokus vraždy);
- (h) § 235 (činy za účelem způsobení těžkého ublížení na zdraví nebo zabránění zatčení);
- (i) § 236 (zabránění útěku po ztroskotání);
- (j) § 238 (těžké ublížení na zdraví);
- (k) § 240 (zlomyslné zacházení s jedy za účelem způsobit zranění);
- (l) § 256 (únos za účelem zabití);
- (m) § 258 (únos za účelem způsobení těžkého ublížení na zdraví);
- (n) § 288 (loupež a pokus o loupež);
- (o) § 293 (zastařování s cílem přivlastnit si cizí majetek).

Členství v nepřátelské organizaci

3. (a) Kdo byl během období nacistického režimu v nepřátelské zemi členem nepřátelské organizace nebo v ní držel post nebo v ní vykonával funkci, bude potrestán trestem odnětí svobody až na sedm let.
- (b) „Nepřátelskou organizací“ se podle tohoto odstavce rozumí:
 - (1) organizace, která byla podle článku 9 Charty Mezinárodního vojenského tribunálu, připojené k dohodě čtyř mocností ze dne 8. srpna 1945, v průběhu řízení s hlavními válečnými zločinci prohlášena rozsudkem tohoto tribunálu za zločineckou organizaci;
 - (2) jakákoliv další organizace, která existovala v nepřátelské zemi a jedním z jejích účelů bylo provádět nebo pomáhat činům nepřátelské správy namířeným proti pronásledovaným osobám.

Zločiny v místech omezení osobní svobody

4. (a) Kdo během období nacistického režimu v nepřátelské zemi a při výkonu některé funkce v místech, kde je omezena osobní svoboda, spáchal v zastoupení nepřátelské správy nebo v zastoupení osoby zodpovědné za toto místo čin proti pronásledované osobě, za který, pokud by jej spáchal na izraelském území, by byl uznán vinným za zločin podle jednoho z následujících paragrafů trestního zákoníku, bude uznán vinným podle tohoto zákona a potrestán stejným trestem, jako kdyby čin spáchal na izraelském území:
 - (1) § 100 (c) (výhrůžka násilím);
 - (2) § 162 (vynucování si sexuálního styku se ženami za pomoci výhrůžek, podvodu nebo podáním drog);
 - (3) § 241 (ublížení na zdraví a podobné činy);
 - (4) § 242 (nezabezpečení nutných potřeb);
 - (5) § 249 (napadení);
 - (6) § 250 (napadení s následkem ublížení na zdraví);
 - (7) § 261 (vynucování nucené práce);
 - (8) § 270 (krádež).

- (b) Místem, kde je omezena osobní svoboda, se podle tohoto odstavce rozumí místo v nepřátelské zemi, které je na příkaz nepřátelské správy určeno pronásledovaným osobám a zahrnuje jakoukoliv část tohoto místa.

Předání pronásledované osoby do nepřátelské správy

5. Kdo byl během období nacistického režimu v nepřátelské zemi nápomocný předání pronásledované osoby do nepřátelské správy, bude potrestán trestem odnětí svobody až na deset let.

Vydírání pronásledovaných osob

6. Kdo během období nacistického režimu v nepřátelské zemi přijal nebo požadoval výhodu:
- (a) od pronásledované osoby pod pohrůžkou předání této osoby nebo jiné pronásledované osoby do nepřátelské správy
nebo
 - (b) od osoby, která poskytla úkryt pronásledované osobě, a to pod pohrůžkou předání této osoby nebo jiné pronásledované osoby ukryté touto osobou do nepřátelské správy, bude potrestán trestem odnětí svobody až na sedm let.

Použití obecného trestního zákoníku

7. Ustanovení první části trestního zákoníku se, pokud tento zákon nestanoví jinak, použijí na trestné činy podle tohoto zákona.

Vyloučení použití některých ustanovení

8. Ustanovení článků 16, 17, 18 a 19 trestního zákoníku se na trestné činy podle tohoto zákona nepoužijí.

Překážka věci rozhodnuté

9. (a) Kdo spáchal trestný čin podle tohoto zákona, může být souzen v Izraeli, i když byl již pro stejný čin souzen v zahraničí před mezinárodním tribunálem nebo tribunálem cizího státu.
- (b) Pokud je osoba odsouzena v Izraeli pro trestný čin podle tohoto zákona poté, co již byla pro stejný trestný čin odsouzena v zahraničí, izraelský soud vezme při určování trestu v úvahu trest, který osoba již vykonala v zahraničí.

Zproštění trestní odpovědnosti

10. Pokud pronásledovaná osoba svým konáním nebo opomenutím spáchala skutek, který je trestný podle tohoto zákona, soud takovou osobu zbaví trestní odpovědnosti:
- (a) pokud se dopustila daného konání nebo opomenutí z důvodu vlastní ochrany před bezprostředně hrozícím smrtelným nebezpečím a soud má za to, že osoba učinila vše potřebné k zabránění následků svého konání nebo opomenutí,
nebo
 - (b) pokud se dopustila daného konání nebo opomenutí se záměrem zabránit následkům závažnějším než těm, které vplynuly z daného konání nebo opomenutí a skutečně jim zabránila; toto ustanovení se neaplikuje na skutky představující zločin podle článku 1 a 2 (f).

Polehčující okolnosti

11. Při stanovení trestu osobě, která byla uznána vinnou spácháním zločinu podle tohoto zákona, soud může vzít v potaz tyto polehčující okolnosti:

- (a) osoba spáchala zločin za okolností, které by ji, nebýt článku 8 tohoto zákona, zbavovaly trestní odpovědnosti za tyto činy nebo by byly důvodem pro omluvení zločinu, a osoba učinila vše, co bylo v jejích silách, aby snížila závažnost následků svého jednání;
- (b) zločin byl spáchán se záměrem odvrátit následky závažnější než ty, které vyplynuly z trestného jednání, a byl způsobilý tyto následky odvrátit; v případě zločinu podle článku 1 soud neuloží pachateli trest odnětí svobody v délce trvání nižší než deset let.

Promlčení

12. (a) Pravidla promlčení podle ustanovení 5. kapitoly otomanského trestního řádu se neaplikují na zločiny podle tohoto zákona.

- (b) Nikdo nebude stíhán za zločin podle tohoto zákona, s výjimkou zločinů podle článků 1 nebo 2 (f), pokud od doby spáchání zločinu uplynulo 20 let.

Vyloučení aplikace pravidel obecné amnestie

13. Ustanovení nařízení o obecné amnestii (5709-1949) se na zločiny podle tohoto zákona neaplikují.

Zahájení trestního stíhání

14. Trestní stíhání za zločiny podle tohoto zákona může být zahájeno pouze nejvyšším státním zástupcem nebo jeho zástupcem.

Důkazy

15. (a) V případě žaloby pro zločin podle tohoto zákona se soud může odchýlit od důkazních pravidel, pokud je zajištěno, že to přispěje k zjištění pravdy a spravedlivému vyřešení případu.

- (b) Kdykoliv se soud rozhodne, v souladu s písm. (a), odchýlit od důkazních pravidel, toto rozhodnutí odůvodní.

Výkladová ustanovení

16. Pro účely tohoto zákona:

„obdobím nacistického režimu“ se rozumí období, které začalo 3. Shevat, 5693 (30. ledna 1933) a skončilo 25. Iyar, 5705 (8. května 1945);

„obdobím druhé světové války“ se rozumí období, které začalo 17. Elul, 5699 (1. září 1939) a skončilo 5. Elul, 5705 (14. srpna 1945);

„spojeneckými silami“ se rozumí státy, které podepsaly Deklaraci Spojených národů ze dne 1. ledna 1942 nebo k ní během druhé světové války přistoupily;

„státem Osy“ se rozumí stát, který byl během celého nebo části období druhé světové války ve válce se spojeneckými silami; období, které začalo dnem začátku války mezi státem Osy a časově prvním spojeneckým státem a skončilo dnem konce bojů mezi státem Osy a časově poslední spojeneckou silou, je považováno za období války mezi tímto státem a spojeneckými silami;

- „nepřátelskou zemí“ se rozumí
- (a) Německo během období nacistického režimu;
 - (b) jakýkoliv stát Osy během období války mezi ním a spojeneckými silami;
 - (c) jakékoliv území, které bylo během celého nebo části období nacistického režimu de facto pod německou nadvládou, po období, kdy bylo pod touto nadvládou, jak výše uvedeno;
 - (d) jakékoliv území, které bylo de facto pod nadvládou jakéhokoliv státu Osy během celého nebo části období války mezi tímto státem Osy a spojeneckými silami, po období, kdy bylo toto území de facto pod nadvládou státu Osy, jak výše uvedeno;
- „nepřátelskou správou“ se rozumí správa, která existovala v nepřátelské zemi;
„pronásledovanou osobou“ se rozumí osoba patřící k národní, rasové, náboženské nebo politické skupině, která byla pronásledována nepřátelskou správou;
„trestním zákoníkem“ se rozumí trestní zákoník z roku 1936.

Implementace

Ministr spravedlnosti je pověřen implementací tohoto zákona.

/Podpisy/

DAVID BEN GURION

předseda vlády

PINCHAS ROSEN

ministr spravedlnosti

YOSEF SPRINZAK

předseda Knesetu

jednající prezident státu

Přeloženo ze zdroje v anglickém jazyce: http://www.mfa.gov.il/MFA/MFAArchive/1950_1959/Nazis%20and%20Nazi%20Collaborators%20-Punishment-%20Law-%20571

Seznam použitých zkratk

A. Slg. – Sběrka zákonů (Rakousko)

BGBI – Bundesgesetzblatt

MVT – Mezinárodní vojenský tribunál v Norimberku

referát IV B 4 – referát RSHA pro „židovské a vysídlovací záležitosti“

ROS – rozsudek Okresního soudu v Jeruzalémě ve věci Adolfa Eichmanna, Attorney General vs. Adolf Eichmann (1961), 36 I. L. R. 5.

Rozsudek MVT – rozsudek Mezinárodního vojenského tribunálu v Norimberku, France et al. vs. Göring et al. (1946), 22 IMT 203

RSHA – Reichssicherheitshauptamt

RGBI – Reichsgesetzblatt

RNS – rozsudek Nejvyššího soudu státu Izraele ve věci Adolfa Eichmanna, Attorney General vs. Adolf Eichmann (Appeal) (1962), 36 I. L. R. 277

ZPNK – zákon o potrestání nacistů a nacistických kolaborantů (zákon č. 5710–1950)

Poznámky

- ¹ Článek vznikl jako jeden z výstupů grantového projektu č. 422311 „Aplikace norem mezinárodního práva trestního v rámci národních soudních procesů s nacistickými zločinci v 60. letech 20. století“, podpořeného Grantovou agenturou Univerzity Karlovy.
- ² V anglickojazyčné literatuře označovaný jako „Supreme Court“, v německojazyčné jako „Oberste Gericht“, v hebrejštině jako „Bejt Haelyon“.
- ³ V anglickojazyčné literatuře označovaný jako „District Court“, v německojazyčné jako „Distrikgericht“, v hebrejštině jako „Bejt Hamishpat“.
- ⁴ Soudní řízení před izraelskými soudy bylo vedeno pod spisovou značkou č. 40/61; na rozsudek Okresního soudu v Jeruzalémě je v odborné literatuře odkazováno pod označením *Attorney General vs. Adolf Eichmann (1961)*, 36 I. L. R. 5; na rozsudek Nejvyššího soudu je v odborné literatuře odkazováno pod označením *Attorney General vs. Adolf Eichmann (Appeal) (1962)*, 36 I. L. R. 277.
- ⁵ Srov. zejména tzv. norimberské procesy, zejména proces s hlavními válečnými zločinci před Mezinárodním vojenským tribunálem v Norimberku, popř. navazující řízení *United States v. Otto Ohlendorf et al.* (tzv. *Einsatzgruppen Case*) s členy bývalých operačních vyhlazovacích komand před americkým vojenským tribunálem č. II.
- ⁶ Srov. např. v Polsku řízení č. 40 před mimořádným Nejvyšším národním tribunálem (*Najwyższy Trybunał Narodowy*) s Rudolfem Hössem, bývalým velitelem osvětiského tábora.
- ⁷ Srov. rezoluci Valného shromáždění OSN 181 (1947) a Deklaraci nezávislosti státu Izrael, dostupnou na [www adrese: http://stateofisrael.com/declaration/](http://stateofisrael.com/declaration/).
- ⁸ Podstatná část tohoto biografického exkurzu byla zpracována podle CESARANI, D. *Eichmann: Jeho život a zločiny*. Příbram: Argo, 2008, dále je možno odkázat např. na STANGNETH, B. *Eichmann vor Jerusalem*. Hamburg: Arche Literatur Verlag, 2011.
- ⁹ Ekonomický rozměr emigrace je vedle poplatků za vyřízení výjezdních povolení, popř. dalších „sankčních nároků“ vůči židovským komunitám (např. po tzv. křišťálové noci 9. listopadu 1938, kdy bylo říšským Židům uloženo zaplatit na náhradu způsobených škod celkem pět milionů říšských marek – srov. SCHILDE, K. *Bürokratie des Todes: Lebensgeschichten jüdischer Opfer des NS-Regimes im Spiegel von Finanzanten*. Berlin: Metropol Verlag, 2002, s. 54) nutno vnímat především skrze drakonicky vysokou tzv. daň z vystěhování (*Reichsfluchtsteuer*): „která byla zavedena od Brüningovy vlády již v roce 1931 z reparačně-politických důvodů a která se skrze stálá zostřování stala protižidovskou nucenou daní (antijüdische Zwangssteuer). [...] V případě vystěhování musela být při devizovém transferu do zahraničí provedena srážková platba do Golddiskontbank (Degeo), která představovala v srpnu 1934 65 procent převáděné částky a do roku 1939 postupně narostla na 96 procent.“ BAJOHR, F. „Arisierung“ und Restitution. Eine Einschätzung. In: GESCHLER, K. – LILLTEICHER, J. (eds.). *Arisierung und Restitution: Die Rückerstattung jüdischen Eigentums in Deutschland und Österreich nach 1945 und 1989*. Göttingen: Wallsteinverlag, 2002, s. 41–42.
- ¹⁰ ALY, G. *Hitler's Volksstaat*. Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag, 2007. V češtině vydáno jako ALY, G. *Hitlerův národní stát: loupení, rasová válka a národní socialismus*. Praha: Argo, 2007.
- ¹¹ BAUER, J. *Úvahy o holocaustu*. Praha: Argo, 2009, s. 100–101.
- ¹² Srov. např. PIPER, F. *Vyhazení polských Židů jako součást procesu germanizace polského území a etapa celkového vyhlazení židovského obyvatelstva Evropy*. In: *Tereziánské listy*, 30/2002, s. 45 a 52, dále např. LOZOWICK, Y.: *Hitler's Bureaucrats The Nazi Security Police and Banality of Evil*. London – New York: Continuum, 2002, s. 63; CESARANI, D., *Eichman*, s. 98.
- ¹³ Srov. rozsudek prvního stupně (odst. 163–166 a odst. 244 rozsudku), dostupný on-line na adrese: <http://www.nizkor.org/hweb/people/e/eichmann-adolf/transcripts/Judgment/>.
- ¹⁴ CESARANI, D., *Eichman*, s. 108.
- ¹⁵ *Ibid.*, s. 133.
- ¹⁶ V důsledku přišlo o život přibližně půl milionu maďarských židů. Viz BRAHAM, R. *The Geographic Encyclopedia of the Holocaust in Hungary*. Budapest: Park Publishing, 2006, s. 91.
- ¹⁷ Referát IV B 4 pod RSHA (*Reichsicherheitshauptamt* – Vrchním říšským bezpečnostním úřadem) měl na starost „židovské a vysídlovací záležitosti“ (*Juden- und Räumungsangelegenheiten*). „IV“ v označení Eichmannova referátu signalizuje příslušnost ke gestapu (jakožto úřadu IV v rámci RSHA), „B“ odpovídá organizační sekci gestapa (sekce B – Sekty a církve), „4“ je vlastní označení Eichmannova referátu uvnitř sekce B (viz výše).
- ¹⁸ VON LANG, J. *Das Urteil gegen Adolf Eichmann*. Frankfurt am Main: Athenäum, 1987, s. 332–333.
- ¹⁹ *Ibid.*, s. 332.
- ²⁰ AHARONI, Z. – DIETL, W. *Operace Eichmann: Co se skutečně událo*. Praha: Themis, 2002, s. 46.
- ²¹ ARENDT, H. *Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil*. New York: Viking Press, 1963, s. 236.
- ²² Dr. Fritz Bauer později působil jako hlavní žalobce v tzv. osvětiském procesu (viz níže) a dalších soudních řízeních s bývalými nacisty v Západním Německu. V současnosti se při Univerzitě J. W. Goetha ve Frankfurtu nad Mohanem nachází Fritz Bauer Institut, který se zabývá výzkumem dějin a účinků holocaustu a ve kterém byla získána řada podkladových materiálů pro tuto stať; viz www.fritz-bauer-institut.de.
- ²³ K okolnostem Eichmannova vypátrání a únosu blíže viz např. LIPSTADT, D. E. *The Eichmann Trial*. USA: Random House, 2011, s. 7–20, detailněji zejména publikace člena izraelského komanda určeného k Eichmann-

- ově únosu: AHARONI, Z. – DIETL, W. Operace Eichmann, popř. kniha vydaná velitelem izraelské tajné služby Isserem Harelem HAREL, I. Dům v Garibaldiho ulici: Dopadení Adolfa Eichmanna. Praha: Paseka, 2003.
- 24 Srov. AHARONI, Z. – DIETL, W., Operace Eichmann, s. 262.
- 25 Text dopisu Davida Ben Guriona v plném znění je možno nalézt např. in: Eichmann in the World Press. Jerusalem: Israel Ministry of Foreign Affairs, 1960, s. 1–2; LORD RUSSELL OF LIVERPOOL. The Trial of Adolf Eichmann. Kingswood: William Heinemann, 1962, s. xi–xvi.
- 26 K uplatnění trestněprávní odpovědnosti vůči Eichmannovým únoscům však nikdy nedošlo, neboť Izrael na tom pochopitelně neměl zájem a Argentina ve vztahu k nim nikdy formálně nepožádala Izrael o vydání k trestnímu řízení.
- 27 Text prohlášení Adolfa Eichmanna např. in: PEARLMAN, M. Die Festnahme des Adolf Eichmann. Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag, 1961, s. 167–168.
- 28 HAREL, I., Dům v Garibaldiho ulici, s. 221; CESARANI, D., Eichman, s. 221; LIPSTADT, D. E., The Eichmann Trial, s. 15.
- 29 Srov. čl. 1 Návrhu článků o odpovědnosti států za mezinárodní protiprávní chování (Draft Articles on State Responsibility), který byl vypracován Komisí pro mezinárodní právo.
- 30 MALENOVSKÝ, J. Mezinárodní právo veřejné: Jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému. 5. vyd. Brno: Doplněk, 2008, s. 317; srov. rovněž čl. 2 Návrhu článků o odpovědnosti států za mezinárodně protiprávní chování.
- 31 ČEPELKA, Č. – ŠTURMA, P. Mezinárodní právo veřejné. Praha: EUROLEX Bohemia, 2003, s. 211–212.
- 32 Předchozí souhlas státu s akcí jiného státu na svém území je okolností vylučující protiprávnost a nedochází tak k protiprávnímu jednání ve smyslu mezinárodního práva; srov. MALENOVSKÝ, J., Mezinárodní právo veřejné, s. 325–326.
- 33 GILBERT, G., Aspects of Extradition Law. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1991, s. 185, a BASS, G. J. The Adolf Eichmann Case: Universal and National Jurisdiction. In: MACEDO, S. (ed.). Universal Jurisdiction: National Courts and Prosecution of Serious Crimes under International Law. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2006, s. 86.
- 34 MALENOVSKÝ, J., Mezinárodní právo veřejné, s. 321–323.
- 35 Srov. rozsudek Mezinárodního soudního dvora – Diplomatic and Consular Staff (Tehran), ICJ Reports 1980, odst. 87.
- 36 Podle čl. 34 Charty OSN může Rada bezpečnosti prošetřovat „jakýkoliv spor nebo jakoukoliv situaci, která by mohla vést k mezinárodnímu napětí nebo sporu, a určit, zda takovýto spor nebo takováto situace jsou způsobilé ohrozit udržení mezinárodního míru a bezpečnosti“.
- 37 Srov. preambuli a čl. 1 a 2 rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 138 (1960).
- 38 LORD RUSSELL OF LIVERPOOL, The Trial, s. xii.
- 39 V mezinárodním zvykovém právu jakožto jednom ze základních pramenů celého mezinárodního práva je předpokládáno, že precedent je určitým normotvorným ohniskem, od něhož se odvíjí tvorba obyčejje. Precedent může vzniknout jak z jednání, které je mezinárodním právem dovoleno (resp. třeba neupraveno), tak z jednání, které mezinárodní právo k danému okamžiku má za protiprávní. Rozhodující v tomto směru je, jakým způsobem je takové jednání reflektováno ostatními subjekty mezinárodního práva. V případě následování precedentu ostatními subjekty po určitou kvalifikovanou dobu (*usus longaevis*) a obecného přesvědčení těchto subjektů o jeho závaznosti (*opinio iuris*) tak může dojít ke vzniku nového obyčejového pramene práva, odvozeného od konkrétního precedentního jednání. Blíže srov. MALENOVSKÝ, J., Mezinárodní právo veřejné, s. 187–194.
- 40 Uvedená praxe únosů za účelem pozdějšího postavení před soud však není zcela mimořádná a setkáváme se s ní i po Eichmannovi, srov. např. praxi USA, kterou L. Damroschová popisuje dokonce tak, že „únosy pro účely postavení před soud v trestním řízení se staly významnou technikou vlády USA v boji proti terorismu a narkotikům v 80. a 90. letech dvacátého století“. DAMROSCHOVÁ, L. Comment: Connecting the Threads in the Fabric of International Law. In: MACEDO, S. (ed.), Universal Jurisdiction, s. 92.
- 41 KITTRIE, N. N. A Post Mortem of the Eichmann Case. The Lesson for International Law. In: The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science, 1964, Vol. 55, No. 1, s. 19.
- 42 Eichmannův obhájce se pravděpodobně pokoušel zapůsobit na Spolkovou republiku Německo, aby požádala o vydání jeho mandanta, jelikož skrze čl. 102 Základního zákona Spolkové republiky Německo, který vylučoval trest smrti, by s ohledem na hrozící trest byl soud v Německu výhodnější. K extradiční žádosti ze strany Německa však nedošlo, navíc v dané době neexistovala mezi Izraelem a Spolkovou republikou Německo smlouva o vydávání a Izrael by pravděpodobně nebyl ochotný žádosti vyhovět ad hoc. Srov. DEUTSCHKRON, I. Israel und die Deutschen – Das schwierige Verhältnis. Köln: Verlag Wissenschaft und Politik, 1991, s. 124.
- 43 Ibid., s. 119.
- 44 Přepis článku je uveřejněn v Eichmann in the World Press, s. 3. V Brazílii se např. ukrývali Franz Stangl a Gustav Wagner – bývalý velitel a jeho zástupce – ve vyhlazovacím táboře Sobibór.
- 45 Ibid., s. 67.
- 46 Ibid., s. 69.
- 47 KRAUSE, P. Der Eichmann-Prozess in der deutschen Presse. Frankfurt am Main: Campus Verlag GmbH, 2002, s. 147–148.

- ⁴⁸ Ibid., s. 150–151.
- ⁴⁹ Ibid., s. 165.
- ⁵⁰ Ibid., s. 127–128.
- ⁵¹ V dnešní době jsou mezi tyto zločiny řazeny především zločin genocidia, zločiny proti lidskosti, válečné zločiny, zločiny proti míru (agrese), mučení a terorismus – viz CASSESE, A. *International Criminal Law*. Oxford: Oxford University Press, 2003, kapitoly 3–6, podobně je vymezuje též čl. 5–8 Charty Mezinárodního trestního soudu.
- ⁵² Control Council Law No. 10 ze dne 20. prosince 1945.
- ⁵³ Srov. znění Moskevské deklarace, která byla na tomto principu založena s tím, že pouze hlavní zločinci budou souzeni před mezinárodním tribunálem.
- ⁵⁴ Srov. např. JOSIPOVIĆ, I. (ed.). *Responsibility for War Crimes: Croatian Perspective – Selected Issues*. Zagreb: Faculty of Law, 2005, s. 41n.
- ⁵⁵ Jako zcela mimořádný a doposud v moderní historii bezprecedentní případ lze chápat tzv. soudy *gacaca*, které byly zřízeny ve Rwandě jako komplement pro Mezinárodní trestní soud pro Rwandu a pro řádné rwandské soudy (popř. soudy jiných států, které na základě univerzální jurisdikce převezmou soudní řízení s některým obžalovaným, tzv. konkurující jurisdikce mezinárodního tribunálu a národních soudů se podává z čl. 8 statutu Mezinárodního trestního soudu pro Rwandu. Vzhledem k živelnosti a obrovskému rozsahu genocidy ve Rwandě (celkem 130 000 osob bylo vzato do vazby pro svou účast na genocidě) bylo rozhodnuto, že tyto mimořádné soudy budou rozhodovat o vině a trestu. Tribunály *gacaca* jsou zřizovány v jednotlivých municipalitách z příslušníků místních komunit (mají tedy v rozhodující míře laický charakter) a mohou rozhodovat o vině a trestu (v tomto směru mohou ukládat zejména tresty obecně prospěšných prací, omezeně dlouhé tresty odnětí svobody apod.) a mají mít významnou úlohu v rekongraci rwandské společnosti, která je dodnes poměrně rozdělena na „pachatele“ a „oběti“. Srov. např. BORNKAMM, P. C. *Rwanda's Gacaca Courts: Between Retribution and Reparation*. Oxford: Oxford University Press, 2012.
- ⁵⁶ BASS, G. J., *The Adolf Eichmann Case*, s. 84.
- ⁵⁷ ARENDT, H., *Eichmann in Jerusalem*, s. 9–10.
- ⁵⁸ Srov. DEUTSCHKRON, I., *Israel und die Deutschen*, s. 128.
- ⁵⁹ Operace, při níž v roce 1976 osvobodilo izraelské vojenské komando zadržené rukojmí na letišti v ugandském Entebbe.
- ⁶⁰ Letecký útok z roku 1981, při kterém byl zničen rozestavěný jaderný reaktor na iráckém území.
- ⁶¹ LIPSTADT, D. E., *The Eichmann Trial*, s. 194.
- ⁶² ARENDT, H., *Eichmann in Jerusalem*, s. 5.
- ⁶³ Srov. ARENDT, H., *Eichmann in Jerusalem*, s. 8–9 a 229n., na druhou stranu proti tomuto tvrzení Arendtové o nesouvislosti některých svědeckých výpovědí s předmětem řízení (tj. Eichmannovým jednáním) se ostře vymezuje D. E. Lipstadtová, která je považuje za chybné – srov. LIPSTADT, D. E., *The Eichmann Trial*, s. 159–161.
- ⁶⁴ HAUSNER, G. *Justice in Jerusalem*. New York: Harper and Row, 1966, s. 290n.
- ⁶⁵ Srov. ARENDT, H., *Eichmann in Jerusalem*, s. 4–5; BASS, G. J., *The Adolf Eichmann Case*, s. 79; DEUTSCHKRON, I., *Israel und die Deutschen*, s. 138–139.
- ⁶⁶ Srov. odst. 2 rozsudku soudu prvního stupně ve věci Eichmann.
- ⁶⁷ Přepis stenografických záznamů z celého soudního řízení je k dispozici v devítisvazkové edici *The Trial of Adolf Eichmann*. Jerusalem: Keter Enterprises, 1992.
- ⁶⁸ Protokol z výslechu byl publikován v plném rozsahu: VON LANG, J. *Das Eichmann Protokoll*. Wien: Paul Zsolnay Verlag, 1991.
- ⁶⁹ Srov. DRAPER, G. I. A. D. *The Eichmann Trial: A Judicial Precedent*. Royal. In: *Institute for International Law 1944, 1962*, Vol. 38, No. 4, s. 491, kde se píše dokonce o „právníkem mistrovství“ obou soudů.
- ⁷⁰ CESARANI, D., *Eichman*, s. 298.
- ⁷¹ Srov. LIPSTADT, D. E., *The Eichmann Trial*, s. 4.
- ⁷² Ibid., s. 193.
- ⁷³ Ibid., s. 201.
- ⁷⁴ Srov. např. DEUTSCHKRON, I., *Israel und die Deutschen*, s. 123.
- ⁷⁵ Srov. např. BAUMANN, U. *Der Prozess – Adolf Eichmann vor Gericht*. Berlin: Gedenk- und Bildungsstätte Haus der Wannsee-Konferenz, 2011, s. 228n.
- ⁷⁶ DEUTSCHKRON, I., *Israel und die Deutschen*, s. 137, 140–141.
- ⁷⁷ Srov. VON LESS, A. *Das Urteil gegen Adolf Eichmann*. Frankfurt am Main: Athäneum, 1987, s. 333.
- ⁷⁸ DEUTSCHKRON, I., *Israel und die Deutschen*, s. 120, 140.
- ⁷⁹ D. E. Lipstadtová dokonce upozorňuje, že ač toto označení pro genocidu židů bylo užíváno již před rokem 1960, jeho rozšíření do obecného povědomí lidstva je vhodné přičítat právě Eichmannovu procesu. LIPSTADT, D. E., *The Eichmann Trial*, s. 188.
- ⁸⁰ Ibid.
- ⁸¹ Zákon 5710-1950, v angličtině označovaný jako „*Nazi and Nazi Collaborators (Punishment) Law*“, byl přijat *Knessetem* 1. srpna 1950 a publikován ve sbírce *Sefer Ha-Hukkim* č. 57 (s. 281) dne 9. srpna 1950.
- ⁸² Charta byla přijata Velkou Británií, USA, Francií a SSSR jako dodatek k tzv. Londýnské dohodě o stíhání a potrestání hlavních válečných zločinců z evropských zemí Osy ze dne 8. srpna 1945.

- ⁸³ Tzv. židovské rady (*Judenräte*) byly zřizovány místními nařízeními v rámci židovských obcí v obsazených oblastech a ve sběrných ghettech na východě (zde byla navíc zřizována i tzv. židovská policie – *jüdische Polizei*). Těmto orgánům vedle minimální míry jisté samosprávné působnosti nad chodem podřízených židovských komunit byly ze strany německé vrchnostenské moci rovněž mnohdy svěřovány úkoly selekce osob pro vyhlazovací transporty, vybírání arbitrárně stanovovaných sankčních poplatků, zajišťování produkce výrobků požadovaných pro civilní či vojenské využití mimo ghetto apod. Postavení židovských rad bylo proto velmi rozporuplné a vynucovalo si kroky, které z pohledu přeživších a pozůstalých po obětech holocaustu mohou být v mnoha případech chápány jako kolaborace. Tato míra „kolaborace“ však byla nepochybně vedena motivací co možná nejvíce zvýšit šance svěřených židovských obcí na přežití. V odstupu poválečných let nabývá na síle Trunkův závěr, že „židovské rady učinily velkou chybu, když se domnívaly, že nacistická politika vůči Židům [od začátku etapy jejich fyzické likvidace – pozn. aut.] byla motivována racionálními či utilitárními zájmy jakéhokoliv druhu. Nyní s jistotou víme, že rozdílem [...] bylo pouze zpomalení tempa konečného řešení, a nikoliv zastavení úplného fyzického zničení Židů. Armáda měla zájem pouze na využití otrocké židovské práce pro účely německé vojenské mašiny do doby, než by bylo možné nahrazení Židů nežidovskými pracovníky z místní populace.“ Srov. TRUNK, I. Why the Jewish Councils Cooperated. In NIEWYK, D. L. (ed.) *The Holocaust: Problems and Perspectives of Interpretation*. Boston: Houghton Mifflin, 2003, s. 166.
- ⁸⁴ LIPSTADT, D. E., *The Eichmann Trial*, s. 195.
- ⁸⁵ V této stati se budu nadále i s odkazem na terminologii mezinárodního trestního práva držet pojmu „zločin“ namísto pro české národní právo obvyklejšího a tradičnějšího obecného pojmosloví „trestný čin“.
- ⁸⁶ NOVOTNÝ, O. – DOLENSKÝ, O. – JELÍNEK, J. – VANDUCHOVÁ, M. *Trestní právo hmotné I*. Obecná část. Praha: Aspi Publishing, 2003, s. 113.
- ⁸⁷ Srov. CASSESE, A., *International Criminal Law*, s. 96 a 106; rovněž srov. odst. 26 ROS.
- ⁸⁸ *Ibid.*, s. 47.
- ⁸⁹ Zákon o říšském občanství ze dne 15. září 1935, čl. 1 a 2.
- ⁹⁰ France et al. vs. Göring et al. (1946).
- ⁹¹ Nutno podotknout, že to na druhou stranu připouštěla samotná Charta MVT v čl. 10, když uváděla, že „příslušné národní autority [...] mohou obžalovat fyzické osoby za jejich příslušnost ke zločinecké organizaci před národními, vojenskými nebo okupačními tribunály. V každém takovém případě se má zločinecká podstata těchto organizací [tj. organizací prohlášených v rozsudku MVT za zločinecké – pozn. aut.] za prokázanou a nemůže být zpochybňována.“
- ⁹² CASSESE, A., *International Criminal Law*, s. 136.
- ⁹³ ARENDT, H., *Eichmann in Jerusalem*, s. 24.
- ⁹⁴ Předběžně však (bez bližšího odůvodnění) konstatoval soud svou příslušnost zabývat se případem v jeho meritivu v procesním usnesení č. 3 ze dne 17. dubna 1961. Usnesení je dostupné např. in ROSENNE, S. (ed.), *6,000,000 Accusers*. Jerusalem: Jerusalem Post Press, 1961, s. 303–305.
- ⁹⁵ K teorii suverenity parlamentu srov. např. DICEY, A. V. *Introduction to the Study of the Law of the Constitution*. 9. vyd. London: Macmillan, 1939, s. 39–40.
- ⁹⁶ Spis. zn. (Appeal) 1/48, *Sylvester v. Attorney General*.
- ⁹⁷ Moskevská deklarace byla podepsána 30. října 1943 zástupci USA, Velké Británie, Sovětského svazu a Číny, část týkající se stíhání nacistických zločinců byla signována pouze prvními třemi státy.
- ⁹⁸ Říšský trestní zákoník z roku 1871 (původně publikovaný v RGBL. S. 127).
- ⁹⁹ SILVING, H. In *Re Eichmann: A Dilemma of Law and Morality*. In: *The American Journal of International Law* 1961, Vol. 55, No. 2, s. 336.
- ¹⁰⁰ LOWE, V. *Jurisdiction*. In: EVANS, M. D. (ed.). *International Law*. 1. vyd. Oxford, New York et al.: Oxford University Press, 2001, s. 329.
- ¹⁰¹ Srov. např. GILBERT, G., *Aspects*, s. 40–45.
- ¹⁰² V. LOWE však uvádí, že tento princip je občas chápán jako sporný, přestože v současném mezinárodním právu není nic, co by jej vylučovalo. *Ibid.*, s. 346.
- ¹⁰³ Srov. § 7 odst. 2 zákona č. 40/2009, trestní zákoník.
- ¹⁰⁴ Dr. Robert Servatius byl advokátem z Kolína nad Rýnem a sám nabídl Eichmannovi své služby (zkušenosti se zastupováním bývalých nacistů před soudy měl již z dřívější doby). V norimberském procesu s hlavními válečnými zločinci zastupoval před MVT Fritze Sauckela, říšského zmocněnce pro plán nucených prací, který byl odsouzen k trestu smrti. Zastupování obžalovaného advokátem bez licence v Izraeli bylo umožněno až novelizací procesních předpisů Izraele, kterou v podobě zákona přijal Knesset 8. srpna 1960.
- ¹⁰⁵ Předběžně tak učinil již v usnesení č. 3 ze dne 17. dubna 1961, srov. výše.
- ¹⁰⁶ CASSESE, A., *International Criminal Law*, s. 294.
- ¹⁰⁷ Srov. např. BASSIOUNI, CH. *The History of Universal Jurisdiction and Its Place in International Law*. In: MACEDO, S. (ed.), *Universal Jurisdiction*, s. 47; GILBERT, G., *Aspects*, s. 46; CASSESE, A., *International Criminal Law*, s. 284.
- ¹⁰⁸ WOETZEL, R. K. *The Nuremberg Trials in International Law with a Postlude on the Eichmann Case*. London: Stevens and Sons Limited, 1962, s. 259.
- ¹⁰⁹ Srov. GROTIUS, H. *De Jure Belli ac Pacis*. Dostupné on-line na: http://www.constitution.org/gro/djbp_220.htm, kapitola 20.

- 110 France vs. Turkey (1927), P. C. I. J. Rep., Series A, Nr. 10.
- 111 SLAUGHTER, A.-M., Defining the Limits: Universal Jurisdiction and National Courts. In: MACEDO, S. (ed.), *Universal Jurisdiction*, s. 172.
- 112 Tuto formu jurisdikce v některých případech využívají státy např. v případě boje proti drogovým kartelům, kdy hrozí, že některé osoby teprve začnou dodávat do příslušného státu narkotika. O podobných postupech v případě boje proti terorismu taktéž není nutné příliš pochybovat. Z hlediska nauky trestního práva by se v takovýchto případech dalo hovořit o postihu „přípravy“ trestných činů, které jsou nedokonané.
- 113 V anglické verzi rozsudku se uvádí termín „state-on-the-way“, odst. 38 ROS.
- 114 Deklarace z 2. listopadu 1917 používala pouze termín „národní domov pro Židy v Palestině“, a jako taková byla začleněna do Ševreské mírové smlouvy mezi dohodovými mocnostmi a Tureckem z roku 1920.
- 115 LIPPMAN, M. The Convention on Prevention and Punishment of the Crime of Genocide: Fifty Years Later. In: LATTIMER M. (ed.), *Genocide and Human Rights*. Aldershot: Ashgate Publishing, 2007, s. 475.
- 116 FALK, R. A. Assessing the Pinochet Litigation: Whether Universal Jurisdiction? In: MACEDO, S. (ed.), *Universal Jurisdiction*, s. 117.
- 117 V Moskevské deklaraci z října 1943 se hovoří o potrestání nacistických zločinců, jejichž činy měly univerzální povahu, společným rozhodnutím spojeneckých vlád. Na obsah Moskevské deklarace v tomto smyslu navazuje Londýnská dohoda z 8. srpna 1945, podepsaná zástupci USA, Velké Británie, Sovětského svazu a Francie; její přílohou byla i Charta MVT.
- 118 Zákon č. 40/2009 Sb.
- 119 Zákon č. 140/1961 Sb.
- 120 Srov. WOETZEL, R. K., *The Nuremberg Trials*, s. 254.
- 121 Rovněž již dříve obecně v usnesení soudu č. 3 ze dne 17. dubna 1961, srov. výše.
- 122 Soud tak očividně vycházel z klasické doktríny mezinárodního práva, která nepřisuzovala fyzickým osobám status právního subjektu v této oblasti. K počátku šedesátých let dvacátého století je možno poukázat snad pouze na Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a svobod (1950), která přinášela mechanismy, jak se jednotlivec mohl zasadit za svá z Úmluvy plynoucí práva. Izrael však nebyl signatářským státem Úmluvy.
- 123 Srov. CESARANI, D., Eichman, s. 299, dále odst. 53 ROS.
- 124 BASS, G. J., *The Adolf Eichmann Case*, s. 87.
- 125 SCHWARZENBERG, G. A. *Manual of International Law*. 6. vyd. B. m.: Williams Hein and Co, 1976, s. 162.
- 126 Předběžně tak učinil již v usnesení č. 3 ze dne 17. dubna 1961, srov. výše.
- 127 *Attorney General v. Adolf Eichmann (Appeal)* (1962), 36 I. L. R. 277.
- 128 Zvykové normy mezinárodního práva jsou podle právní nauky přímo platné na územích jednotlivých států – srov. DENZA, E. *The Relationship Between International and National Law*. In: EVANS, M. D. (ed.), *International Law*. 1. vyd. Oxford – New York: Oxford University Press, 2001, s. 428.
- 129 Trestní zákoník č. 74 z roku 1936, vydaný britskou mandátní správou.
- 130 LORD RUSSELL OF LIVERPOOL, *The Trial*, s. 314.
- 131 Srov. např. FISCHER, H. *Hitlers Apparatus – Namen, Ämter, Kompetenzen*. Kiel: Arndt, 1988, s. 49, 57, dále CESARANI, D., Eichman, s. 18–20.
- 132 CASSESE, A., *International Criminal Law*, s. 267.
- 133 *Ibid.*, s. 232.
- 134 CESARANI, D., Eichman, s. 308.
- 135 Srov. např. WIEVIORKA, A. *Les vagues du procès Eichmann*. In: *L'Histoire*, 1988, No. 108, s. 55, ARENDT, H., *Eichmann in Jerusalem*, s. 249; CESARANI, D., Eichman, s. 309.
- 136 ARENDT, H., *Eichmann in Jerusalem*, s. 250.
- 137 FELMAN, S. *The Judicial Unconscious, Trials and Traumas in Twentieth Century*. Cambridge – London: Harvard University Press, 2002, s. 112.
- 138 Srov. SELTENREICH, R. *Německé právní dějiny*. In: *Dějiny evropského kontinentálního práva*. Praha: Linde Praha, 2004, s. 441.
- 139 ARENDT, H., *Eichmann in Jerusalem*, s. 17.
- 140 Zpracováno podle: RÜTER, C. F. – DEMILDT, D. W. *Die Westdeutschen Strafverfahren wegen nationalsozialistischer Tötungsverbrechen 1945–1997*. München: K. G. Saur Verlag, 1998, s. 103–144.
- 141 Viz SCHÜLE, E. *Die Zentrale der Landesjustizverwaltungen zur Aufklärung nationalsozialistischer Gewaltverbrechen in Ludwigsburg*. In: *Presse- und Informationsamt der Bundesregierung* (ed.), *Die Verfolgung nationalsozialistischer Straftaten in der Bundesrepublik*. Flensburg: b. n., s. 17.
- 142 To přijímal i premiér Izraele Ben Gurion, který tvrdil, že nemá pochyb o tom, že poválečné Německo je již jiným Německem. Na druhou stranu v týmu kancléře Adenauera působil např. i autor komentáře k tzv. norimberským zákonům Hans Globke, který nikdy nebyl před soud postaven (*in absentia* byl souzen spíše z politických důvodů v Německé demokratické republice). Srov. např. LOMMATSCH, E. *Hans Globke (1898–1973). Beamter im Dritten Reich und Staatssekretär Adenauers*. Frankfurt am Main – New York: Campus Verlag, 2009, nebo DEUTSCHKRON, I., *Israel und die Deutschen*, s. 126 a 134.
- 143 Podle § 211 spolkového trestního zákona (nově publikovaného v BGBl. I. S. 3322), přijatého v podobě říšského trestního zákoníku již v roce 1871 (původně publikovaného v RGBl. S. 127).
- 144 Řízení bylo vedeno v prvním stupni před Zemským soudem ve Frankfurtu nad Mohanem, spis. zn. Landgericht Frankfurt am Main 4Ks 1/62 a 4Ks 1/63, v odvolací instanci pak pod spis. zn. Bundesgerichtshof 2 StR 594/62.

- ¹⁴⁵ Řízení vedené před Zemským soudem ve Frankfurtu nad Mohanem pod spisovou značkou Landgericht Frankfurt am Main 4Ks 2/1963 (odvolací řízení před spolkovým soudem pod spis. zn. 2 StR 280/67).
- ¹⁴⁶ Řízení vedené před Zemským soudem v Düsseldorfu pod spisovou značkou Landgericht Düsseldorf 8 IKs 2/64 (odvolací řízení před spolkovým soudem pod spis. zn. 3 StR 17/68), jednalo se o tzv. první treblinský proces.
- ¹⁴⁷ Např. dle počtu uveřejněných článků věnovaných procesu v západoněmeckém tisku je možno tento proces považovat za proces, který po norimberském procesu upoutal největší pozornost Němců – publikováno k němu bylo ve sledovaných médiích 933 článků (k Eichmannovi „pouze“ 787 článků). Naopak v izraelském tisku byl i ve srovnání s norimberským procesem zdaleka nejsledovanějším proces s Adolfem Eichmannem (3 117 článků), osvětimskému procesu se věnovalo 558 článků. Zdroj: WILKE, J. – SCHENK, B. – COHEN, A. A. – ZEMACH, T. Holocaust und NS-Prozesse Die Presseberichterstattung in Israel und Deutschland zwischen Aneignung und Abwehr. Bodenheim: Böhlau Verlag, 1995, s. 53.
- ¹⁴⁸ Srov. např. BLANK, B. Gefährdung von Menschenleben durch den Eisenbahntransport nach Auschwitz. Vídeň, 2010. Diplomová práce. Universität Wien. Historisch-Kulturwissenschaftliche Fakultät, Institut für Zeitgeschichte. Vedoucí práce prof. dr. Wolfgang Neugebauer.
- ¹⁴⁹ PÄTZOLD, K. „Auschwitz war für mich nur ein Bahnhof“: Franz Novak – der Transportoffizier Adolf Eichmanns. Berlin: Metropol, 1994, s. 7.
- ¹⁵⁰ Zemský soud ve Vídni mimo jiné také provedl Novakův výslech na dožádání jeruzalémského okresního soudu pro účely řízení s Adolfem Eichmannem (výsledky bývalých nacistických funkcí byly prováděny touto formou v zahraničí, neboť z pochopitelných důvodů panovaly na straně těchto osob obavy, že by po vstupu na izraelské území byly zadrženy). Tehdy (15. 6. 1961) Novak ve Vídni mimo jiné vypověděl: „Referát IV B 4 byl odpovědný za evakuaci Židů, Poláků, Cikánů a Slovinců a měl zajišťovat [...] dopravní prostředky. Vedoucím referátu IV B 4 byl Eichmann, jemuž bylo podřízeno více odborných pracovníků. Byl jsem zodpovědný za vytváření jízdních plánů a jednotlivá čísla transportů a hlášení. Od Günthera [nadřízený podléhající přímo Eichmannovi – pozn. aut.] mi bylo sděleno počáteční místo nástupu, konečné místo a počet osob. Musel jsem vypsát jízdní dokumenty, které pak byly podepsány Güntherem nebo Eichmannem. [...] Nevím, zda Eichmann sám nařizoval deportace, nebo jen vykonával rozkazy. Mohu jen říci, že RSHA měl přísnou vojenskou organizaci a každý se dozvěděl jen to, co musel vědět, aby mohl vykonávat své povinnosti.“ Protokol ze soudního výslechu je k dispozici ve vídeňském archivu Dokumentationsarchiv des österreichischen Widerstandes.
- ¹⁵¹ Srov. rozsudek Zemského soudu ve Vídni (Landesgericht Wien) ze dne 13. 4. 1972 (spis. zn. 20 Vr 2729/63) ve věci Franze Novaka. Rozsudek byl následně potvrzen Nejvyšším soudem (Oberste Gerichtshof) dne 20. 12. 1972 (spis. zn. 12 Os 111/72-11). K dispozici ve vídeňském archivu Dokumentationsarchiv des österreichischen Widerstandes.
- ¹⁵² Trestní zákoník z roku 1852 (publikován v přepracované podobě nově v roce 1945 pod A. Slg. Nr. 2). Tzv. Eisenbahnparagraf stanovuje, že se trestného jednání zneužití veřejné moci dopustí ten, kdo v rámci jím svěřeného veřejného úřadu úmyslně nebo z hrubé nedbalosti uvede jinou osobu v nebezpečí v rámci provozu na železnici nebo jiných takových zařízeních. Trestem podle §88, který může být za tento čin uložen, je až 10 let odnětí svobody.
- ¹⁵³ Srov. rozsudek Zemského soudu ve Vídni ze dne 2. 3. 1965 (spis. zn. 27 Vr d 8896/61) ve věci Ericha Rajakowitsche po dohodě mezi odsouzeným a státním zástupcem byla odvolání obou stran k Nejvyššímu soudu vzata zpět a původní rozsudek nabyl právní moci. K dispozici ve vídeňském archivu Dokumentationsarchiv des österreichischen Widerstandes.
- ¹⁵⁴ FELMAN, S., The Judicial Unconscious, s. 107.
- ¹⁵⁵ LIPSTADT, D. E., The Eichmann Trial, s. 189.

Holocaust on Trial – Sixty Years from the Conclusion of the Criminal Trial of Adolf Eichmann in Israel

David Kohout

Summary

May 21st 2012 marks fifty years from the conclusion of the criminal proceedings against Adolf Eichmann, one of the chief executioners of the so called Final Solution in which up to six million Jewish victims (and victims of other ethnicities) perished. The aim of this article was to present this Case in a complex (yet hardly absolutely exhaustive) manner and to handle most of the issues which are adherent to this Case and which might in one way or another be still relevant until these days.

From the legal point of view, the Eichmann judgment is often quoted to be one of extremely high importance; to be a landmark decision. This is mainly true with respect to the concept of universal jurisdiction which was opened in to its extended use by this trial. The concept of universal jurisdiction is indeed a very old one, stemming from the medieval times already. Nevertheless, in its traditional form it was used only with respect to punishment of crimes such as piracy. In the Eichmann trial it was used for the first time by a national court to prosecute a person deemed to be responsible for crimes of genocide (according to the applicable Israeli Law denoted as the “crime against Jewish people”), crimes against peace or war crimes. The concept, as revealed by the courts in Jerusalem during the Eichmann trial, can see its use for these crimes by virtue of the fact that all these crimes are so atrocious that they shake the spirit of all the mankind and therefore every single nation and state in the world has the right to bring such offender, if seized by officials of the state, before its courts.

The trial was also remarkable for its use of the doctrines established in the Nuremberg Trials with the Nazi criminals. Not only the substance of the crimes under Israeli law was derived from those coined in the Nuremberg Charter of the International Military Tribunal, it also adopted measures preventing the offenders to conceal their individual responsibility behind the veil of impunity. This holds true for the rejection of the theories of “act of state” and “superior orders defense” which both (from different perspectives) could obstruct proper course of justice and for such reason (under the precedent in Nuremberg judgment) are widely disregarded by the national courts as well as international tribunals with respect to the most serious crimes under international law. In this way everybody may be held liable for acts or omissions committed as a head of state or when executing manifestly illegal orders without trying to avail himself from such duty.

Yet another interesting feature of the case of Adolf Eichmann is his abduction in Buenos Aires, Argentina by state agents of Israel before he was surrendered to regular police officials on the Israeli soil. This triggered a diplomatic conflict between Argentina and Israel which had its repercussions even before the Security Council of the United Nations which adopted (though a very mild) resolution related to this matter. To this extent the case

showed how the body of the international law is flexible but also to some extent weak. On the other hand, this part of the Eichmann story revealed how sensitive and still vibrant the issue of holocaust was in the early 1960s as after a brief diplomatic exchange the whole matter was settled and no state officially questioned the supreme moral legitimacy of Israel to put Adolf Eichmann before its courts.

Last but not least, the trial of Eichmann partially triggered the second wave of prosecution of the Nazi criminals in other countries. In this article the situation in Germany and Austria was discussed in a statistical overview. Nevertheless, it also pointed to several problems in this area, most notably the number of Nazi criminals who found refuge in the countries of the Middle East and especially in the states of the Latin America; and subsequent extradition problems.

However, the legacy of the Eichmann trial is surely not to be seen only from the purely legalistic perspective. As argued in the present article, the trial had many other implications too. First of all it started a broad and more dimensional discussion about holocaust. Fifteen years from the end of WW II it brought testimonies of the survivors via media coverage on the tables of households not only in Israel and Germany but virtually all around the world. In this way it played an important reconciliation role for the Israeli and German societies and it also helped to bring the Israelis and the Germans closer to one another. Additionally, it also brought about revival of scientific interest in the holocaust which became subject to a new wave of research. From the political point of view the trial was often seen by its commentators as a tool to present Israel's determination to stand against the odds and to represent and protect the Jewish people and was a symbol of Israel's national pride and identity.

Most of these influences of the trial were mentioned for the first time in Hannah Arendt's influential book *Eichmann in Jerusalem: Report on the Banality of Evil*. With a little bit of exaggeration it may be held that this book itself (though primarily intended only as a coverage from the trial and interpretation of its hidden meanings) is also an important outcome of the big trial as it is up-to-now subject to either appraisal or criticism by all narrators of the trial for its intricate (or according to others tricky) philosophical but mainly psychological and sociological recourse to the nature of the people performing tasks assigned by the others even if these tasks are hideous and criminal.

For all the above mentioned reasons I am convinced that the legacy of the Eichmann Case is not purely historical but still bears important lessons for today as well. It played an important role in the development and confirmation of the (international) criminal law but it also opened new fields for deeper reflections on the society not only in extraordinary situations but rather in their everyday conduct and interaction with others.